

Glazbeni život u Osijeku

Historijski prikaz

U kulturnoj povijesti Osijeka pored kazališta glazba zauzima vrlo značajno mjesto. Brojni štampani statuti glazbenih i pjevačkih društava, jubilarne spomenice, sačuvani koncertni i operni programi, arhivski materijal i novinske vijesti koje počevši od 1864. godine možemo pratiti gotovo iz dana u dan, rječito govore o razmjerno bujno razvijenom glazbenom životu u daljoj i bližoj prošlosti. Kompozitora velikih razmjera Osijek doduše nije dao, ali ima dosta reproduktivnih umjetnika, specijalno violinista i opernih pjevačica, koji su se proslavili u širokom svijetu, a potječu iz Osijeka. Imena Osječana Franje Žaverija Kuhača i Paje Kolarića ulaze u prve redove predstavnika hrvatske narodne glazbene kulture, pa već i po njima, ako ni po čem drugom, Osijek zavređuje da uđe u prikaz razvitka glazbene kulture kod nas.

Dok su o kazalištu, kao i o slikarstvu u Osijeku, pisane veće studije, prikaz glazbenog života u cijelosti još nije načinjen. Rad profesora Josipa Kamnikara »Crtice iz glazbene povijesti«¹ jeste takav pokušaj, ali ta se knjiga danas jedva može naći. Kako su to samo »Crtice« ne donosi autor kontinuirani prikaz. Drugi dio rada sastoji se uopće samo iz velikog niza imena poredanih alfabetskim redom, a razvrstanih po strukama: skladatelji, kapelnici, instrumentaliste i pjevači. Nije nam poznato da li je autor raspolagao i sa potrebnim biografskim podacima za sva ta imena vezana za glazbeni život Osijeka, jer se toj građi zametnuo trag.

Prema podacima koje sam uspjela sama sabrati (uglavnom na osnovu materijala koji se nalazi u Muzeju Slavonije), nastojat ću prikazati razvitak glazbenih prilika u Osijeku u vezi s općim društvenim prilikama i cijelom životnom atmosferom te provincijske metropole koja je zbog svog perifernog položaja i loših saobraćajnih prilika kroz dva stoljeća bila izolirana i slabo povezana sa većim kulturnim centrima, a naročito sa Zagrebom. U svom izlaganju ograničavam se samo na historiografsko iznošenje činjenica i zbivanja, dok muzikološka istraživanja i vrednovanja umjetničke kvalitete prinosa koji je Osijek dao glazbenoj kulturi našega naroda, moraju izvršiti glazbeni stručnjaci. Tek onda ćemo moći govoriti o pravoj slici glazbenog života u Osijeku.

Da bismo lakše shvatili neke specifičnosti u karakteru grada Osijeka i njegovim životnim emanacijama u prošlosti, moramo baciti bar leti-

mičan pogled na njegov razvitak kroz 18. i 19. stoljeće. Osijek ulazi u novi vijek s velikim zakašnjenjem od dva stoljeća, nakon izгона Turaka iz Slavonije i oslobođenja grada 1687. godine. Slavonija je tada opustošena i slabo naseljena, a turska tvrđava razorena. Na istom mjestu Austrija gradi novu tvrđavu kao predstražu na još uvijek ugroženoj granici prema turskom carstvu. Grad je pod komorskom upravom koje se oslobađa tek 1809. godine. U tvrđi je jaka vojnička posada koja pruža sigurnost civilnom stanovništvu, pa se ono dosta brzo naseljava u tvrđi i oko nje. Osim domaćeg stanovništva dolaze ovamo u velikom broju stranci da pokušaju sreću u ovoj »terra nova«. Vojska je njemačka, a germanizatorska politika Austrije povlađuje njemačkim doseljenicima, koji su ekonomski i kulturno jači od domaćeg stanovništva. Oko tvrđave stvaraju se naselja, na zapadu, na istoku i jugu. Prema vojnostrateškim propisima oko tvrđave mora biti slobodan pojas tako da su ta naselja prilično udaljena od tvrđave. Osijek se sastoji od tri gradske općine koje se ujedinjuju tek koncem 18. stoljeća, a 1809. postaju slobodan kraljevski grad. Od ove teritorijalne rascjepkanosti bolovat će Osijek do početka 20. stoljeća. Svaki taj gradski dio razvijao se za sebe, a i kad su bili ujedinjeni, ostao je izvjestan separatizam i rivalitet, osobito među gornjim i donjim gradom. Tvrđava je kao vojničko sjedište bila neprikosnovena, ali su se zato gornji i donji grad prepirali kod svake komunalne investicije. Tvrđava je živjela svojim posebnim životom. Ovdje je bilo sjedište vojne i civilne uprave, tu su nastale prve škole, izgrađene su dvije velike crkve, samostani, stanovi za oficire i više činovnike, trgovine i gostione. Dok je tvrđava popločena, ima kanalizaciju, javne bunare i vodovod, kuće na kat i javnu rasvjetu, gornji i donji grad do sredine 19. stoljeća imaju potpuno seoski izgled: prizemnice, velike vrtove, prašnjave ulice s otvorenim odvodnim jarcima mjesto kanalizacije, vrlo loše, samo mjestimice popločene ceste. Tvrđavska vrata se navečer zatvaraju i onda je prekinuta veza između gornjeg i donjeg grada. To se izmijenilo tek 80tih godina, kada su porušena gradska vrata, jer je tvrđava odavno bila izgubila svoje strateško značenje. Vrlo intenzivna građevinska djelatnost razvila se naročito u gornjem gradu 60tih i 70tih godina, kada je ukinuta zabrana zidanja na tvrđavskim rezerviranim terenima. Od tog vremena gornji i donji grad se teritorijalno približavaju tvrđi, ali su stvarno spojeni tek nakon potpunog rušenja tvrđavskih zidina 1926. godine.

Ovakove terenske prilike Osijeka bile su stvarna i ogromna zapreka za svako objedinjavanje snaga na bilo kakvom polju rada. Udaljenost od 3—4 kilometra unutar jednog grada u 18. i 19. stoljeću ne smijemo nikako odmjeravati s današnjih aspekata električnih tramvaja i automobila, asfaltiranih cesta i neonske rasvjete, a osobito ne, ako se između ta dva dijela grada isprijehila tvrđava koja svoja vrata zatvara u 9 sati navečer.

Još imade jedan momenat koji se u prikazivanju kulturnog stvaranja u Osijeku u prošlosti ne smije izgubiti iz vida. To je velika šarolikost stanovništva. U Osijeku je osim Hrvata i Srba bilo mnogo Nijemaca, a također i Mađara i Jevreja, ne računajući još i druge narodnosti kao Čeha, Talijana itd. Prema službenim popisima stanovništva u drugoj polovini 19. stoljeća stanovnika s njemačkim materinjim jezikom ima čak i više nego Hrvata i Srba zajedno. Uz ovu nacionalnu razdvojenost, koja je još

i pojačana političkim razmimoilaženjima, dolazi i vjerska podijeljenost, a na kraju i podijeljenost na društvene slojeve. Granice među društvenim slojevima su ovdje kao i svuda u 18. i 19. stoljeću dosta oštre. Prema tome je stanovništvo Osijeka bilo potpuno nehomogena masa u kojoj se tek krajem 19. stoljeća počinju osjećati rezultati neke asimilacije i prevladavanje nacionalnog hrvatskog duha.

Dok je Osijek imao i svoje periode ekonomskog prosperiteta u 18. i prvoj polovini 19. stoljeća, u drugoj polovini 19. stoljeća jako nazaduje zajedno sa cijelom Slavonijom, jer se tada osjetno opaža nedostatak prometnih puteva i mogućnosti izvoza domaćih proizvoda na tržište. Političke prilike u Hrvatskoj razvile su se tako da je Osijek od metropole Slavonije postao provincijski gradić. Zagreb se stao naglo razvijati, a Osijek je sve više zaostajao. Od godine 1848. do 1888. broj stanovnika Zagreba se ušesterostručio, dok se za to vrijeme u Osijeku tek udvostručio. Zagreb postaje jak kulturni centar koji odvlači iz provincije sve sposobnije snage. Ima mnogo kulturnih radnika, naučenjaka, sveučilišnih profesora i umjetnika raznih grana koji su u Osijeku odrasli i ovdje se školovali, ili su ovdje započeli svoju karijeru, ali nisu ostali u Osijeku, jer su im za dalji razvitak njihovih sposobnosti bili potrebni širi horizonti velikoga grada.

* * *

U doba kada počinje ovaj prikaz glazbenog života imao je Osijek prema popisu stanovništva iz 1702. godine 1100 muška stanovnika. Žene tada nisu ulazile u popis. Nakon što je izgrađena tvrđava (1712.—1721.) i u njoj se počinjao organizirati građanski život, javljaju se i prve vijesti o izvođenju glazbe i o ljudima koji su se po profesiji ili zbog ličnog zadovoljstva bavili glazbom. Prvi dokumentirani, nama bar po imenu poznati glazbenik koji je živio u Osijeku je Matija Kopigius. Njegovo je ime zapisano u matici tvrđavske župne crkve 1695. kada se oženio. Kasnije je taj »Musicus« postao gostioničar »Kod bijelog janjeta«. Poslije njega zapisano je 1698. u matici da je umro učitelj i organista Josip Pömer, a 1739. zapisana je smrt »Cimbaliste« Matije Horvatića.² To je ujedno i prvo hrvatsko ime među osječkim »glazbenicima«.

Za 18. stoljeće su vijesti o glazbi i o glazbenicima naravno vrlo oskudne. One su vezane uglavnom uz crkvu i vjersko-prosvjetni rad franjevac. Franjevci i isusovci ušli su u Osijek odmah poslije vojske i tu su uskoro sagrađene i crkve i samostani. Isusovci su osnovali prvu školu, a franjevci u svom samostanu uredili teološki studij. Kapucini su u Osijek došli nešto kasnije i svoju crkvu i samostan sagrađili u gornjem gradu (1706). U crkvama se pjevalo i orguljalo i preko crkvenih pjesama neukom puku objašnjavala nauka katoličke vjere. Dok se oko franjevac i njihove crkve okupljao uglavnom domaći hrvatski puk, u tvrđavsku župnu crkvu išla je vojska i ugledno građanstvo i plemstvo. Kapucini su se više orijentirali na njemačko stanovništvo. Prve orgulje imali su franjevci (1761.), a tvrđavska župna crkva ih je dobila nešto kasnije.

Prosvjetna funkcija franjevac u ovim krajevima značajna je i na polju glazbene kulture. Oni su se glazbom bavili i izvan pučkog crkvenog pjevanja, što već dokazuje činjenica da se u biblioteci osječkog franjevačkog samostana nalazi primjerak djela: »Cithara octocorda« štampan u Beču 1723. godine³, a to je prvi tiskani zbornik hrvatskih crkvenih pje-

M U K K A
GOSPODINA NASHEGA
I S U K E R S T A
I P L A C S D I V I C E
M A R I E
M A J K E N J E G O V E ,

ZA PIVANJE UREDNO SLOXENA OD
OTCA FRA PETRA KNEXEVICHA,
REDA SVETOGA FRANCESKA OD
OBSLUXENJAH, DERXAVE PRI-
SVETOGA ODKUPITELJA U
DALMACII.

K O J A

Od nikih ricsih, u ovima stranama,
kod Illirah, neobicsajnih, ocsisti Otac Fra
Ivan Velikanovich, Reda istoga, Derxave
Svetoga Ivana Kapistrana, i csini
priutishtiti.

S' Dopushtenjem starishinah.

U O S I K U,
SLOVIH IVANA MARTINA DIWALT,
GODINE M. DCC. LXX VI.

sama i napjeva. Gvardijan osječkog samostana, profesor teološkog fakulteta, a kasnije i provincijal Josip Pavišević napisao je hrvatskim jezikom i izdao 1770. godine priručnik za figuralno pjevanje, ali izgleda da se djelo izgubilo jer se do sada nije moglo nigdje naći, a spominje ga samo Jakopišić pod latinskim nazivom »*Doctrina cantu figuralis seu recta ed perfecta semita ad cantu figuralem*«⁴. Za potrebe crkvenog pjevanja priredio je Ivan Velikanović, također osječki pisac i profesor franjevačkog teološkog studija crkvenu pjesmaricu Dalmatinca Petra Kneževića: »Mukka gospodina nashega Isukersta i plac divice Marije majke njegove«. On je tekst »očistio« od nekih u ovim krajevima neuobičajenih riječi i udesio ga prema slavonskom govoru, te izdao u Osijeku 1776. godine u Divaldovoj štampariji.

Iz kraja 18. i prve polovine 19. stoljeća ima još nekoliko pjesmarica i crkvenih pjesama izdanih u Osijeku⁵, ali su one sve bez napjeva. Jedino uz »Pismu na veliku Subotu na Uskersnutje« iz godine 1832. odštampana su tri takta nota.

Direktna svjedočanstva o crkvenom pjevanju što nam ga pružaju ove u Osijeku izdane pjesmarice, upotpunjuju se još vijestima o glazbi razasute u kronici franjevačkog samostana⁶. Kroničar svake godine zapisuje imena i funkcije članova »familije« i tako doznajemo imena cijelog niza magistera chori i organista od sredine do konca 18. stoljeća. Obično se u samostanu nalazi po jedan orguljaš i regens chori ili director chori, ali 1771. i 1777. zabilježen je i »cantu instructor«, a 1776. još i viceorganista i cantor. Interesantan je i taj podatak, da su godine 1773. iz osječkog samostana poslani u Đakovo na pontifikalnu misu 3 pjevača, 2 violinista i jedan organista.

Vijesti o crkvenoj glazbi nalazimo i u dnevniku tvrđavskog župnika Josipa Turkovića⁷. On godine 1779. zapisuje da je pod vojničkom misom uz orgulje svirao i orkestar, a 1801. bilježi da su pod vojničkom misom na dan sv. Mihajla svirale trube, dok su se pod građanskom misom pjevale hrvatske crkvene pjesme. O pjevanju hrvatskih pjesama govori i jedna bilješka koja se odnosi na godinu 1805.

Franjevački diarij i Turkovićev dnevnik donose također i prve vijesti o vojničkoj glazbi u Osijeku. Oni je nazivaju »*musica turcica*« kako je to tada bilo uobičajeno. U više navrata bilježe prolaženje vojske kroz grad uz svirku »*musicae turcicae*«. Baš ta činjenica da ne zaboravljaju nikada napomenuti da na čelu regimente stupaju svirači s trubama i talambasima (... cum tubis et tympanis... ili ...tubicines omnibusque chorus musicorum...⁸) ukazuje na to kako je ta svirka impresionirala civilno pučanstvo, a time je bila postignuta svrha vojničke glazbe: prodornim glasom tih blistavih instrumenata pojačati utisak o snazi i važnosti vojske. Prvu vojničku glazbu uveo je, kako je poznato, Franjo barun Trenk, a tradicija kaže da su Trenkovi panduri prvi puta prodefilirali uz svirku svoje muzike upravo u Osijeku.

Tokom 18. stoljeća te su se prve »turske glazbe« upotpunjavale drugim instrumentima i tako nastaju tzv. evropske vojničke glazbe. Pojedine regimente imale su u svom sastavu takovu glazbu, a u manjim garnizonskim mjestima obično je ona predstavljala jedini orkestar. U svoje vrijeme te su vojničke glazbe imale dosta važnu ulogu u kulturnom i društvenom životu manjih gradova, jer su članovi glazbe ipak bili školovani

Mit hoher Bewilligung,
wird Mittwoch den 30. Oktober 1881.
die Capelle des Freyherrn v. Hellenbäch
EIN GROSSES

Concert

im Generalathaus-Saale zu geben die Ehre haben.

Vorkommende Stücke:

1. Ouverture aus dem Melodram „Abu“ von Lanoy.
2. Air Variée für die Clarinette von Beer, vertragen von Hrn. Wenzel Zawrtal.
3. Fantasie über Motive aus Robert der Teufel für das Violoncello v. Kummer, vertragen v. Hrn. Isid. Langweil.
4. Variation aus dem Septett von Beethoven, vertragen von den Herren: Neswadba, Matiegka, Langweil, Huscha, Zawrtal, Grimm und Cerha.
5. Concertino für das chromatische Waldhorn v. Lachner, vertragen von Herrn Johann Grimm.
6. Othello-Fantasie für die Violine von Grust, vertragen von Herrn Ernst Neswadba.
7. Ouverture zur Oper Wilhelm Tell, von Rossini.

Zweyterste zu 40 kr. 6M. und Eintrittskarten zu 30 kr. 6M. sind in der Festung bei Herrn Lokitsch, in Oberstadt bei Herrn Thürner, in Unterstadt bei Herrn Falk, und am Tage des Concerts Abends an der Kassa zu haben.

Die P. T. Herrn, welche Ihre Karten im ersten Concerte nicht abgegeben haben; werden höflichst ersucht, selbe in die Handlung des Herrn Elias Lokitsch zu schicken, weil selbe im zweiten Concerte ungültig sind.

Anfang um 7 Uhr Abends.

svirači, naročito kapelnici. Često su isluženi kapelnici ostali kao privatni učitelji glazbe u tim mjestima, a mnogi od njih nastupali su i kao kompozitori. Vojničke glazbe su uz odobrenje komandanta mogle svirati na civilnim zabavama i javnim i privatnim koncertima. Putujuće kazališne družine bile su također upućene na vojničku glazbu, jer su rijetko kada imale vlastiti orkestar.

I u Osijeku su orkestri vojničkih glazbi sudjelovale u javnom društvenom i zabavnom životu. Upravo je prva vijest o nekom koncertu vezana baš uz vojničku glazbu. 30. listopada 1844. glazba baruna Hellenbacha priređuje koncert u zgradi generalske kasarne u korist gradske bolnice.⁹ Štampani program toga koncerta sačuvan je u osječkom Histo-rijskom arhivu. Slijedeće godine 1845. carski husari priređuju glazbenu večernju zabavu u korist pogorelaca¹⁰.

Iako su najstarije vijesti o glazbi u Osijeku vezane uz crkveno-propagandna nastojanja s jedne strane, a uz militarističko-političke ciljeve s druge strane, ipak pri oblikovanju glazbenog života najjači faktor predstavljaju potrebe civilnog pučanstva za razonodom i kulturnom zabavom.

Tokom 18. stoljeća život u Osijeku poprima oblike kakove je imao i u drugim gradovima austrijske carevine. Djelovanjem škola i širenjem prosvjete među domaćim stanovništvom te općim ekonomskim usponom građanske klase stvoren je i ovdje sloj domaće inteligencije koja nastoji da kraj stranih doseljenika zauzme svoje mjesto na društvenom i kulturnom polju. Štamparija za civilne potrebe proradila je 1775. god., te se oko nje okupljaju slavonski intelektualci i pisci. Njemačke putujuće kazališne družine dolaze ovamo već sredinom stoljeća i prikazuju predstave u kojima ima glazbenih dijelova i pjevanja, pa čak i baleta, a ponekad i čitave opere. Kad je 1774. uređena u dvorišnom krilu generalske kasarne u tvrdi kazališna dvorana, te predstave postaju sve bolje i sjajnije. Razni putujući glazbenici i umjetnici dolazili su također i u ove krajeve i producirali se u većim mjestima, a često su bili pozivani u plemićke dvorce.

Slavonski veleposjednici feudarci koji su svi odreda imali svoje kuće i u Osijeku, pa gradsko činovničko plemstvo zajedno s oficirima osječkog garnizona i bogatije građanstvo čine društvenu klasu koja je svoj način života udesila po uzorima Pečuha, Beča, Graza i Pešte, kamo se često odlazilo. Učenje glazbe postao je elemenat društvenog odgoja i naobrazbe kako plemićke tako i građanske klase, a muziciranje oblik kulturne zabave. Na kućnim i javnim zabavama upriličuju se mali koncerti koji doprinose svečanijem tonu priredbe, a vrlo često su namijenjeni dobrotvornoj svrsi. Na tim dobrotvornim koncertima nastupaju dame i gospoda iz najviših društvenih krugova.

Putopisac Čaplović koji je proputovao ovim krajevima početkom 19. stoljeća primjećuje da u gradu Osijeku u mnogim domovima ima glazbenih instrumenata, a po Slavoniji dosta »banda« tj. glazba¹¹. I sam Turković u svom dnevniku na dva mjesta govori o tome da su kod njega bili gosti i da se muziciralo¹². Mladi barun Karko Prandau koji je svoju prvu glazbenu naobrazbu dobio u Osijeku kod gradskog učitelja Mirka pl. Turany, kasnije je dolazio u Osijek iz Valpova zbog muziciranja s nekoliko izvrsnih osječkih glazbenih diletanata¹³.

S t a t u t e n

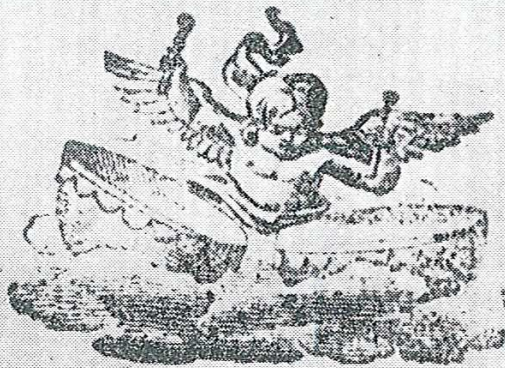
d e r

Gesellschaft der Musikfreunde

d e r

königlichen Freymade

ESZEK.

Esseg,

gedruckt bei M. A. Diwald, k. k. priv. Buchdrucker.

1830.

Ovi podaci govore o visoko razvijenoj muzičkoj kulturi izvjesnog broja Osječana već u početku 19. stoljeća. Stoga nas ne iznenađuje da su ljubitelji glazbe već 1830. godine, dakle svega tri godine nakon osnutka zagrebačkog i varaždinskog »Musikvereina« osnovali društvo prijatelja glazbe »Gesellschaft der Musikfreunde«. Protektor društva bio je veliki župan županije virovitičke Szegedy, predsjednik barun Prandau, predstavnik Antun Adamović Čepinski. Sve formalnosti i organizacione poslove obavio je Josip Krmpotić, gradski sudac i sam glazbeni diletant.¹⁴ U pravilima društva ističe se da članovima mogu postati svi neporočni građani. Članstvo se sastoji iz izvršujućih, podupirajućih i počasnih članova. Dužnost izvršujućih članova jeste da prisustvuju vježbama i sudjeluju na javnim nastupima. Direktor društva ima glazbeno vodstvo, bira program za priredbe, dodjeljuje solo-partije, brine se za unapređenje i širenje glazbene naobrazbe, stoga je ujedno i predstojnik društvene glazbene škole. U zadatak društva spada izvođenje velikih misa i religioznih glazbenih komada na blagdane u župskoj crkvi, izvođenje glazbenih akademija barem 6 puta godišnje, kao i priređivanje javnih koncerata. Kad se učenici glazbene škole dovoljno izobrazu, akademije će priređivati oni, i to svakog mjeseca. U školi se podučava pjevanje i razni instrumenti: violina, viola, violoncello, contrabas, flauta, oboa, klarineta, fagot, šumski rog, truba i posauna. Ako se nađe učenik za orguljanje i generalbas, podučavat će se i ovi instrumenti. Siromašni talentirani učenici mogu poduku dobiti besplatno, ako to zatraže njihovi roditelji ili koji član društva. Škola ima javne ispite, a uređena je po uobičajenim zakonima za gimnazije. Prvi učitelj te male glazbene škole bio je osječki učitelj Josip Streitenberger.

Osnutak Društva prijatelja glazbe je prvi pokušaj organiziranog i sistematskog rada na gajenju glazbe i unapređenju glazbene kulture u Osijeku. Društvo, pa prema tome i glazbena škola, prestali su djelovati već 1838. godine, ali će tokom vremena biti još više pokušaja osnivanja sličnih glazbenih ustanova.

Kako nije bilo stalne vojničke glazbe, niti je ona mogla uvijek biti na raspolaganju za potrebe civilnog stanovništva, to je građanska garda 1844. osnovala svoju glazbu sa 16 uniformiranih svirača. Poznata su imena dvojice kapelnika te »Bürger-Bande«, to su Franjo Doležal i Ivan Sedlaček¹⁵. Nastup te kapele dokumentira također franjevački diarij, kada govori o svečanoj bakljadi i serenadi priređenoj u čast bana Jelačića 1851¹⁶. Ta se glazba nije dugo održala i raspuštena je već 1852.

Pored srednjo- i zapadnoevropske glazbe gajila se u osječkim građanskim krugovima i narodna glazba na tamburici. Već 1841. godine Danica Ilirska donosi vijest o tome da u Pečuhu nastupaju osječki tamburaši i pobuđuju veliko divljenje. Sviraju polku, kolo, ilirske pjesme¹⁷. Godine 1842. svirali su tamburaši i kod otvorenja nove županijske zgrade te pjevali hrvatske pjesme¹⁸. Franjevački diarij također spominje tamburaše, kada opisuje kako su 1844. godine »musici nationales« svirali za doček i pozdrav grofa Nugena koji je na povratku iz Srbije prolazio kroz Osijek¹⁹. Po mišljenju dr. Dragutina Prohaske ilirac Mato Topalović svoju je zbirku narodnih pjesama koje je 1842. izdao u Osijeku baš po ovim osječkim tamburašima nazvao »Tamburaši ilirski«²⁰. Ti prvi tragovi tamburaštva u Osijeku dovode nas do Paje Kolarića koji je 1847. godine

PROGRAMM

zu der am 14. Juni 1857 Abends 7 Uhr
im Stadt-Garten

stattzufindenden

Gesangs-Produktion,

welche von Seite der

Essegger Liedertafel

für die am 8. dieses Monats

durch Feuer Verunglückten

veranstaltet wird.

1. „Die Abendruhe“, von Mozart.
2. „Den Schönen Heil“, von Meidhardt.
3. „Am Morgen“, von Abt.
4. „Sonntagslied“, von Kreutzer.
5. „Wanderlied“, von Schulz.
6. „Ständchen“, von Grundmann.
7. „Die Ehre Gottes“, von Beethoven.

Druck von Carl Schumann & Comp. in Esseg.

osnovao prvo građansko tamburaško društvo od šest lica. Sa svojim tamburašima Kolarić je obilazio građanske domove i društva, svirao i pjevao ilirske rodoljubne pjesme kojima je većinom sam složio tekst i melodiju. Kako nije znao melodije zapisivati, to se obratio mladom Kunaču koji je tada bio jo dječaćić, ali je svirao već nekoliko instrumenata. Svojim pjevanjem i tamburanjem Kolarić je mnogo doprineo širenju ilirske ideje u Osijeku i populariziranju narodne pjesme i tambure. Sa Pajom Kolarićem počinje razvojni put tamburaške glazbe koja će konačno osvojiti mjesto među ostalom koncertnom glazbom. U Osijeku se tamburaška tradicija održala i poslije ilirskog doba, što svjedoče brojna tamburaška društva i tamburaški zborovi koji su se tokom vremena osnivali. Osijek je dapače postao ishodištem tamburaštva uopće. Pioniri tamburaštva i njegovi najveći unapređivači Ivan Sladaček i Mijo Majer rođeni su Osječani. Sladaček je prvi tamburaše učio svirati po notama i napisao prvu tamburašku partituru («Kolo u C-duru»). Bio je učitelj glazbe u Osijeku i u Vukovaru i sa svojim vukovarskim tamburašima priredio je u Zagrebu 1880. prvi tamburaški koncerat, dok je Mijo Majer osnovao prvi studentski tamburaški zbor u Zagrebu. Ivan Sladaček bio je učiteljem i jedne osječke profesionalne tamburaške kapele koja je osnovana oko 1877. To je kapela Ignje Rösnera koji je sa svojim tamburašima bio čak i na pariškoj izložbi 1889., a 1896. svirao je u Işlu pred carem Franjom Josipom. Ta je kapela često išla na duge turneje, a za svog boravka u Osijeku svirala je po kavanama, a ponekad i na promenadnim koncertima, dok je vojnička glazba za ljetnih mjeseci bila na manevrima. Još je i 1908. nalazimo u novinskim vijestima.

* * *

Nakon obustave rada Društva prijatelja glazbe 1838. god. kroz duže vremena nema pokušaja osnivanja institucije sa sličnim zadacima i ciljevima. Tek sa godinom 1850. počinje nova etapa u glazbenom životu Osijeka. Te godine učitelj tvrđavske glavne učione i organista župne crkve Ivan Nepomuk Hummel osniva crkveno glazbeno društvo »Kirchenmusikverein« s pjevačkim zborom za pjevanje u crkvi i izvođenje muzikalnih misa. Uz novčanu pomoć građanstva i osječke aristokracije, posebno baruna Gustava Prandaua, osnovao je Hummel glazbeni arhiv za koji je nabavio vrijedna glazbena djela. Ovaj pjevački zbor sudjelovao je također i na dobrotvornim zabavama i koncertima. Na inicijativu Ivana Nepomuka Hummela konstituiralo se 13. V 1858. svjetovno pjevačko društvo pod imenom »Esseker Liedertafel«²¹ u koje je ušao velik broj članova crkvenog pjevačkog društva, ali se članstvo brzo povećalo. Svrha društva bila je dizanje muzičke kulture i njegovanje crkvene glazbe, te sudjelovanje kod dobrotvornih koncerata kao i umnažanje društvenog fonda i »promicanja« društvenih zabava. Utvrđena su tri sata tjedno za pjevačke vježbe i poduku onima kojima nedostaje potrebno glazbeno obrazovanje. Prvi predsjednik društva bio je liječnik dr Franz Zechmeister, a ravnatelj Ivan Nepomuk Hummel. Društvo ima izvršujuće, podupirajuće i počasne članove. Prema svojim pravilima društvo pjeva kod svih crkvenih svečanosti, priređuje svakog mjeseca po jednu glazbenu produkciju, ali nastupa i na dobrotvornim koncertima. Tako već prve godine sudjeluje na koncertu violončelistice Roze Suck iz Budimpešte (10. VI 1858., program se nalazi u Historijskom arhivu), i priređuje zabavu s pjevanjem u korist

CHRONIK

des

ESSICKER

GESANGS-VEREINES

vom Jahre 1862 bis Ende des Jahres 1864.

Im Selbstverlage des Vereines.

Druck von Carl Lehmann & Comp.

pogorelaca iz Belja (13. VII 1858.). U izvještaju društva²² redaju se koncerti i nastupi u prostorijama gornjogradske kasine, tvrđavske Resurse, u dvorani Gradskog vrta, u kazalištu. Društvo priređuje svake godine izlet, kako je to također pravilima predviđeno. Pod vodstvom svog vrlo agilnog glazbenog ravnatelja društvo lijepo napreduje i vrlo je omiljeno, te su njegove priredbe uvijek dobro posjećene. Ono postaje glavni nosilac ne samo glazbenog već uopće društvenog života toga vremena. Već 1859. pristupio je članstvu i Franjo Žaverije Kuhač (koji se tada još zove Franz Koch) i neko je vrijeme zamjenjivao Hummela kao zborovođa. Organizirao je i manju grupu pjevača za pjevanje hrvatskih pjesama.

Kirchenmusikverein i Liedertafel udružuju se godine 1862. u jedno društvo i konstituiraju kao »Essegger Gesangsverein«. U prvom članu pravila novoga društva ističe se kao zadatak osim vježbanja i pjevanja njemačkih i slavenskih (slavisch) pjesama osnivanje dječjih pjevačkih škola.²³ I. N. Hummel odmah predlaže da se kapital obaju društava korisno uloži u svrhu osnivanja i uzdržavanja pjevačke škole u tvrđi. S ovim novim zadatkom društvo doista postaje propagator glazbe i uspješno djeluje na tom području duži niz godina. Prva dječja pjevačka škola osnovana je u tvrđi već godine 1861., no kako je velik broj podupirajućih članova bio iz gornjeg grada, odlučeno je da se i u gornjem gradu otvori pjevačka škola. Do toga je došlo tek 1867. godine. Pjevačke škole izdržavale su se od kamata fonda koji je društvo u tu svrhu osnovalo, a kojemu su priticala sredstva od darova i viška društvene imovine. I sam direktor Hummel darovao je u više navrata veće svote za fond pjevačke škole. Taj je fond 1867. godine nazvan »Hummelova zaklada«. Dječji pjevački zbor nastupao je često na društvenim pjevačkim priredbama i na dobrotvornim koncertima, kako se to razabire iz tadanjih novina.

Osječko pjevačko društvo radilo je nekoliko godina vrlo intenzivno, i moramo se diviti velikom broju nastupa u raznim prigodama, ali već 1868. primjećuje se priličan zastoj, jer članovi neredovito dolaze na vježbe, pa društvo sve rjeđe nastupa, a od 1873. uopće više ne nastupa. Na godišnjoj skupštini 14. VII 1876. stvoren je zaključak da se društvo privremeno raspušta, a imovina i inventar predaju na čuvanje glazbenom ravnatelju I. N. Hummelu i tadanjem predsjedniku dr Breitenfeldu. Tokom vremena nastale su naime nesuglasice nacionalno-političkog karaktera koje su još pojačane i nekim ličnim razmiricama, što je konačno dovelo do razlaza društva. Na koncertnim priredbama »Gesangsvereina« nastupali su često i neki osječki diletanti u solo-tačkama, bilo pjevanjem ili sviranjem, a novinske kritike ističu umjetnički kvalitet tih produkcija.

* * *

Oko 1857. godine došao je u Osijek iz Pardubica kapelnik Anton Sejbal i tu je osnovao glazbenu kapelu s kojom je svirao po gostionama, na plesnim zabavama i u kazalištu. U novinama češće anonsira »koncertne soareje« u gostioni kod »Zlatnog vola« u tvrđi.²⁴ Prema jednoj rukopisnoj bilješci na štampanoj reklamnoj karti Antuna Sejbala bio je on sa svojim glazbenicima češće pozivan u Valpovo od baruna Prandau-a. S ovom Sejbalovom kapelom sklopio je Odbor za održavanje gradskog vrta ugovor (30. IV 1865.) o sviranju u ljetnoj sezoni od 1. maja do 30. septembra. Ugovoreno je da kapela mora imati barem 12 dobro uvježbanih svirača i da mora svirati nedjeljom i blagdanom popodne vrtne kon-

certe, a navečer za ples. Ponekad je ta kapela sudjelovala i kod izvođenja muzikalnih misa, ali se direktor Hummel nije slagao s kapelnikom.

Potreba za dobrom civilnom kapelom već se dugo osjećala i već je 1859. bio izrađen projekat za osnivanje gradske kapele. Gradsko poglavarstvo odlučilo je dati subvenciju od 2000 forinti, a sam barun Gustav Prandau darovao je odmah 1000 forinti u gruntovnim obveznicama. Osnovan je i inicijativni odbor, ali do ostvarenja projekta nije došlo. Godine 1864. preuzeo je onda »Gesangsverein« inicijativu za osnivanje gradske kapele, pa su pozvani na dogovor predstavnici kasinskih društava i Odbor gradskog vrta. Sada je zaključeno da se osnuje samostalno glazbeno društvo, koje će otvoriti glazbene škole s učiteljima za pjevanje i sviranje. Tu bi se školovali budući svirači gradske kapele. Međutim ni ovaj puta plan se nije ostvario i »Esseker Zivilkapelle« osnovana je tek 1867. godine sa 20 ljudi i kapelnikom Julijem Schulzom na čelu. Već u prvoj najavi novoosnovane kapele ističe se u novinama da je dobro uvježbana i da ima vrsnog kapelnika, te da će lako konkurirati garnizonskoj glazbi. Ta kapela prvi puta nastupa 12. IX 1867. u gornjogradskom kazalištu i svira među ostalim i uvertiru za Schulzovu operetu »Prvi rendez-vous«. Sam Schulz istaknut je kao odličan violinist.

Iako je kapela bila vrlo dobra, sudeći po novinskim vijestima, ipak je stalno bila u deficitu. Zato su osječki ljubitelji glazbe organizirali odbor za uzdržavanje glazbe (1869.) kojemu je predsjednik bio barun Gustav Prandau. U poslovnom redu odbora kaže se da su ovdašnji prijatelji glazbe odlučili da će iz vlastitih sredstava pokrivati eventualne deficite glazbene kapele, samo da bi se ona mogla održati, jer je vrlo dobra i jer ta ustanova služi na čast i korist gradu. Da bi se lijepa i plemenita umjetnost glazbe širila i kultivirala, otvorit će se glazbene škole u gornjem i donjem gradu, gdje će se prema mogućnostima odbora davati besplatna poduka djeci siromašnih roditelja. Sredstva za održavanje kapele stvarat će se iz prihoda od svirke u kazalištu, na zabavama i soarejama, te dobrovoljnim prinosima prijatelja glazbe i subvencijom grada. Kapela će od maja do septembra svirati naizmjenice na trgu u gornjem i donjem gradu, a ako u tvrđi nema vojničke glazbe, svirat će i ondje. Ovim poslovnikom predviđa se ubiranje takse od glazbenih priredbi upričinenih za zaradu, a u korist gradskog glazbenog fonda.²⁵ Visinu plaća pojedinih glazbenika saznajemo iz pisma koje šalje Osječanin Anton Lay Franji Ž. Kuhaču u Zagreb 10. XII 1871. Iz tog pisma se ujedno razabire, da prinosi koje plaćaju članovi stalno rastu, jer su s glazbom vrlo zadovoljni.²⁶ Iz jedne novinske bilješke u Die Drau od 25. II 1872. razabiremo da se za »Platzmusik« plaćao posebni prinos i da su donjogradski članovi Odbora za uzdržavanje gradske glazbe odustali od plaćanja toga prinosa, pa zato u donjem gradu više ne će svirati glazba, već mjesto toga svake druge nedjelje u vrtu gornjogradskog kasina. Taj je vrt znatno proširen otkad je barun Prandau svoj vrt ustupio kasinskom društvu.

Glazbeni odbor proveo je u djelo svoj zaključak o osnivanju glazbenih škola i to tako da je uz Glavne učione uređena glazbena škola. U školskim izvještajima za godinu 1868./69. kaže se da je nastojanjem Odbora za uzdržavanje gradske glazbe uvedena obuka u glazbi, te da se učenici izvan školskog vremena podučavaju. Imućniji plaćaju 50 novčića na mjesec, a siromašniji dobivaju poduku besplatno. Violinu je podučavao 3 sata tjedno

Antun Sejbal, a pjevanje učitelj Antun Felingštein. Sa školskom godinom 1873./74. prestaju vijesti o obuci u glazbi.

Izvještaji klasične gimnazije iz tog vremena također govore o poduci u glazbi. Za učenike katoličke vjere bilo je pjevanje obavezno, dok je za ostale bio »odnosno« obavezni predmet. U izvještaju za godinu 1857. napominje se da je biskup Štrossmayer votirao 150 forinti godišnje za plaću učitelju pjevanja, a 1858. kupio je harmonij za gimnaziju. Od 1857. do 1860. učitelj pjevanja na gimnaziji je I. N. Hummel, zatim nekoliko godina Antun Truhelka, a u godinama 1867./68. i 1868./69. Franjo Ž. Kuhač. Školske godine 1869./70. podučava se i sviranje na guslama, a nastavnici su »čeonik« gradske glazbe Julije Schulz i članovi glazbe Karlo Nisner i Ivan Stanek. Godine 1873./74. više se ne podučava sviranje na guslama, već samo pjevanje, a učitelj pjevanja je Antun Truhelka. Do godine 1879. učitelj pjevanja plaća se od Štrossmayerove dotacije i prinosa imućnijih učenika, a onda plaćanje preuzima kr. zemaljska vlada.

Iz vremena Kuhačeva učiteljevanja na gimnaziji u Osijeku sačuvan je program »Glazbeno-deklamatorske zabave« koju priređuje gimnazijska omladina u korist siromašnih učenika 18. III 1867. i na kojoj pjeva pod ravnanjem Kuhača pjesmu »Srbija se digla veće« od H. Hladačeka i »Bojna truba« od P. D. Dimića. Učenik H. Trenšiner svira Kuhačevu kompoziciju »Vilni glasi«.

Kako podučavanje u guslanju u gimnaziji počinje i prestaje u isto vrijeme kada i u glavnim učionama, to možemo zaključiti da se uvođenje guslanja u gimnaziji ima zahvaliti inicijativi Glazbenog odbora. Taj je odbor raspušten 1874. godine, jer je uzdržavanje glazbe i glazbenih škola vremenom ipak postao prevelik teret za mali broj osječkih glazbenih mecena. Imovina odbora predana je na upravu posebnom likvidacionom odboru, a godine 1888. priključena je gradskom glazbenom fondu. Instrumenti i muzikalije predani su na upotrebu vatrogasnom društvu.²⁷ Kapelnik gradske glazbe Julije Schulz preuzeo je kazališnu trupu, pa je postao direktor kazališta. Sa svojom trupom proveo je velik broj sezona u osječkom kazalištu. Kasnije ga susrećemo i kao kapelnika vojničke glazbe u Osijeku (od 1889. na dalje), te se u novinama ističe da je njegovom zaslugom vojička kapela postala vrlo dobra i da se može ubrajati među najbolje u zemlji (Die Dranu, 27. VII 1891).

Iz do sada izložega vidi se da su sva plemenita nastojanja pojedina ili manjih i većih grupa ljubitelja glazbe oko unapređenja i gajenja glazbe nakon nekoliko godina završavala razlazom društva i obustavom rada. Vidljivo je međutim i to da želja i potreba za glazbom permanentno postoji, jer se pokušaji za ostvarenjem neke glazbene institucije stalno obnavljaju. Tokom druge polovine 19. stoljeća pored ovih čisto glazbenih društava ili institucija osniva se cijeli niz društava koja ustrojavaju pjevačke ili glazbene sekcije kao sporednu granu svoje djelatnosti. Tako »Prvo osječko gombašno društvo« osnovano 1865. uskoro ima i pjevački zbor. Postojao je dapače i prijedlog da se »Gesangsverein« i »Gombašno društvo« spoje, jer je jednima i drugima cilj promicanje kulture i naobrazbe. Do tog spajanja ipak nikada nije došlo. Pjevački zbog »Gombašnog društva« nastupao je pod vodstvom Franje Ž. Kuhača na otvorenju gornjogradskog kazališta 31. XII 1866., te izvodio njegovu kompoziciju »Za-

činka«. Iz ovoga društva proizašlo je »Gornjogradsko dobrovoljno vatrogasno društvo« (1872.) i ovo već 1878. nastupa sa svojom glazbom na koncertu priređenom 19. IX 1878. u korist ranjenika iz Bosne. Vatrogasna glazba osnovana je početkom 1878. godine, imala je 12 glazbenika, a prvi je kapelnik Franz Frauenheim. Kasnije se glazba proširila, osobito 1888. kada je preuzela instrumente bivše gradske glazbe. Ako je glazba nastupala izvan društva tj. svirala na zabavama, javnim svečanostima, sprovodima i sl., naplaćivao se honorar u korist društvene blagajne. Povremeno je vatrogasna glazba svirala i na promenadnim koncertima na gornjogradskom trgu. Vatrogasna glazba je raspuštena 1933. godine.²⁸ I donjogradsko Dobrovoljno vatrogasno društvo odmah prve godine svojega opstanka (1875.) radi na osnivanju dječjačke limene glazbe, jer nije moglo naći odraslih svirača. Nabavljeni su i instrumenti i angažiran učitelj za uvježbavanje dječaka. Ta mala kapela radila je uspješno tri godine, ali je tada raspuštena.²⁹

»Radničko obrazovno društvo« (Arbeiterbildungsverein) osnovano 1868. god. imalo je također pjevačku sekciju. Radnici pjevači dobivali su besplatnu obuku u pjevanju i lijepo su napredovali. Društvo je priređivalo predavanja, diletantske predstave i društvene zabave na kojima je nastupao pjevački zbor. Taj zbor nastupao je uz »Gesangsverein« i civilnu kapelu na velikom koncertu priređenom u korist postradalih od poplave u Češkoj (12. VII 1872.)³⁰ Kako vlada nije odobrila pravila društva, ono se moralo raspustiti 1872., iako je neoficijelno postojalo i uspješno radilo već skoro pune četiri godine. Tek je nakon tri godine opet ustrojeno Radničko obrazovno društvo.

Društvo »Priateljski sastanak« (»Freundschaftsbund«) osnovano je 1868. i prema pravilima štampanim hrvatskim i njemačkim jezikom 1871. god. svrha mu je da glazbom, plesom i dozvoljenim igrama, »promiče« društvenost među građanstvom. Među odbornicima se nalazi »redatelj« kojemu je dužnost da se brine za društvene zabave, čuva društvene sprave i glazbene predmete. U završnom članu pravila utvrđeno je da u slučaju raspuštanja društvena imovina ima pripasti osječkoj dječjoj pjevačkoj školi, a ako takove ne bi bilo, kojem god glazbenom zavodu u gornjem gradu. To društvo priređuje društvene zabave s koncertnim dijelom i plesom, nastupa na dobrotvornim priredbama drugih društava i uživa veliku popularnost. Kod posvete orgulja u kapucinskoj crkvi 25. I 1875. izvodi sa svojim članovima svečanu misu od Schuberta i Offertorium od Rossinia. Uvelo je i ženski pjevački zbor i neku pjevačku školu za djecu članova i s tim dječjim zborom nastupa na proslavi svoje 13. godišnjice. Dalje se gubi trag tome društvu, iako nije oficijelno raspušteno.

Postojanje pjevačkog društva »Zora« dokumentirano je jednom vijesti u Die Drau od 25. VI 1871. u kojoj se javlja da »Zora« priređuje u gornjogradskom kazalištu pjevačku produkciju i da izvodi operetu: »Der tote Schneider« u kojoj glavne uloge igraju gospoda A. Lay, F. Lay, Popović i Altman, a svira gradska glazba. Antun Lay se u već spomenutom pismu³¹ obraća Kuhaču, da mu pošalje dobre »slavenske« muške kvartete za »Zoru«. Nadalje »Zora« 1872. uz »Gesangsverein« šalje u Pečuh 3 delegata na proslavu 10-godišnjice Pécsi-Dalárda (Die Drau 16. V 1872.) Drugih vijesti o »Zori« nema, jer nedostaju godišta novina iz tog vremena.

* * *

Sedamdesetih godina 19. stoljeća osjeća se i u Osijeku pojačani val nacionalizma. Mlada generacija intelektualaca više se ne slaže s njemačkim duhom koji je prevladavao kroz cijelu prvu polovinu toga stoljeća, stoga sve više traži da se u javnom životu konačno prestane s upotrebom isključivo njemačkog jezika, pa da i društvene priredbe napokon dobiju nacionalni karakter. Zbog toga i u starom »Gesangsverein« nastaju nesuglasice. Na programima javnih nastupa ima doduše i po koja hrvatska pjesma ili slavenska kompozicija, ali hrvatsku i slavensku glazbu to društvo ne gaji. Iste godine (1876.) kada je »Gesangsverein« privremeno obustavio rad, osniva se u donjem gradu novo pjevačko društvo koje je imalo cilj da goji izričito hrvatsku pjesmu. To je »Osječko pjevačko društvo Lipa« kojemu je prvi predsjednik dr Ferdo Knopp, a zborovođa Teodor Machulka. Nastup »Lipe« pobuđuje oduševljenje hrvatskih krugova, dok se ostali drže dosta rezervirano. U jesen 1877. priredila je »Lipa« koncert u korist fonda za prijenos Preradovićevih posmrtnih ostataka iz Bečka u Zagreb sa čisto hrvatskim programom, a 23. IV 1878. sudjeluje na koncertu Franje Krežme. (Krežma je tada u Osijeku imao dva koncerta 15. i 23. aprila). »Lipa« je bila plod patriotskog entuzijazma mlade generacije, ali joj je nedostajala potrebna podrška šire javnosti, pa je nakon dvije godine opet zamuknula. I tako Osijek ostaje bez pjevačkog ili glazbenog društva, i kada je u Zagrebu 1882. svečano proslavljen 20-godišnji jubilej »Kola«, Osijek nije imao koga da pošalje na tu proslavu. Direktor Hummel je doduše pokušavao nanovo pokrenuti »Gesangsverein«, ali mu to nije uspjelo. Pojedini pjevači »Lipe« i »Gesangsvereina« sastajali bi se ponekad i nastupali na kakovoj dobrotvornoj zabavi, ali organiziranog rada nije bilo.

Kako su prestale radom i dječje pjevačke škole »Gesangsvereina« i glazbene škole pri osnovnim školama koje je uzdržavao Glazbeni odbor, to nije bilo niti glazbenih škola. Sada se opet javlja neumorni I. N. Hummel te zajedno s tvrđavskim župnikom Heimom pokreće akciju za osnivanje gradske glazbene škole u tvrđi. Sredstva za uzdržavanje škole namirivala bi se iz gradskog glazbenog fonda tj. Hummelove zaklade, i subvencije grada. Nastavnik škole imao bi biti organista tvrđavske župne crkve, pa bi se njemu time povećali prihodi. Škola je stvarno pro-radila 1878. u jednoj sobi u tvrđi. Prvi učitelj bio je organista župne crkve Ivan Žak. Škola je imala odjeljenje za pjevanje i za guslanje, a na kraju školske godine održavali su se javni ispiti, da bi građanstvo imalo uvid u rad škole i napredak učenika. Kritike tih produkcija u novinama su uvijek zadovoljavajuće. Najprije je obustavljeno pjevačko odjeljenje (1885.), dok se odjeljenje za guslanje održalo nešto duže. Podrobnijih podataka o tome nema.

U to vrijeme otvorio je privatnu glazbenu školu u gornjem gradu ovlaštenu učitelj glazbe Jaroslav Horyna. Škola je radila s mnogo uspjeha, a pohađali su je sinovi i kćeri prvih osječkih porodica. I tu se održavaju godišnje javne ispitne produkcije koje posjećuje velik broj publike. Prvu takovu produkciju registrira Die Drau 16. III 1879. Horyna je odgojio mnoge generacije glazbenih diletanata osječkog građanstva. Na produkcijama često je i sam sudjelovao, a na programima nalazimo ponekad i njegove kompozicije. U školi se podučavao klavir, violina, flauta i pje-

vanje. Često se izvodi osmeroručno sviranje na dva klavira, što je tada u Osijeku bila novost. Škola se održala do 1912. kada je J. Horyna umro.

Nakon obustave rada »Gesangsvereina« i »Lipe« bilo je više pokušaja da se opet osnuje kakovo pjevačko ili glazbeno društvo. Tako društvo »Prijateljski sastanak« još 1880. obavještava preko novina svoje članove da opet počinje obuka u pjevanju, a da mogu prisustvovati i nečlanovi. U »Činovničkom društvu« profesor Ferdo Ž. Miler vježba jedan pjevački zbor. Osječka akademska omladina također ima pjevački zbor, ali taj nije stalan, već se sastaje i nastupa samo prigodice. Pod pseudonimom »Orpheus« u Die Drau izlazi članak 7. VII 1880., u kojemu pisac kaže da je sramota da u Osijeku nema pjevačkog društva i da samo opereta cvate. Poziva na osnivanje pjevačkog društva, jer će se pjesmom prebroditi sve socijalne, nacionalne i konfesionalne pregrade. Te su riječi vrlo karakteristične i pogađaju srž osječkog problema: nacionalna, socijalna i konfesionalna rascjepkanost. Jedino na što pisac nije ukazao kao na zapreku za objedinjavanje snaga jesu nepovoljne terenske prilike samoga grada.

Napokon godine 1883. »Činovničko društvo« preuzima inicijativu za osnivanje pjevačkog društva, te upravlja poziv svima koji žele pjevati da dođu na dogovor zbog organizacije pjevačkog društva. Odaziv je bio dobar, javilo se odmah 30 izvršujućih članova, većinom Hrvati, bivši mlađi članovi »Gesangsvereina«. Zbor je odmah počeo radom, a vježbao ga je profesor F. Ž. Miler. Društvo se konstituiralo 1884. Preuzelo je s nekim preinakama pravila »Gesangsvereina«, te svojim zadatkom postavlja prvenstveno gajenje hrvatske pjesme, a zatim pjesme i glazbe uopće. Za tu svrhu otvorit će i glazbeno-pjevačke škole. Društvo se naziva »Osječko pjevačko društvo Sloga«, preuzima društvenu zastavu »Gesangsvereina« i postaje njegov direktni nasljednik. Prvi zborovođa »Sloge« bio je osječki učitelj i kulturni radnik Đuro Rožić. Društvo je vrlo aktivno, nastupa na samostalnim koncertima i dobrotvornim priredbama. Uz Slogaše nastupa obično i jedan ženski zbor koji doduše nije sastavni dio društva, već postoji samo kao pjevački klub. Za zajedničke nastupe oba se zbora zajedno vježbaju. Novine ne mogu dosta da hvale napredak pjevača, ali se pomalo javlja i kritika, jer Sloga na svom repertoaru nema i njemačkih pjesama. Iako je Sloga učinila i taj ustupak, pa na programu donijela i po koju njemačku pjesmu, ipak je materijalni uspjeh koncerata postajao sve slabiji, te poslije 1888. društvo više ne nastupa. »Sloga« kao hrvatsko društvo nije našla mecene koje je imao »Gesangsverein« i »Civilna glazbena kapela«, niti podršku cjelokupnog građanstva, već samo hrvatskog dijela, a taj je tada u Osijeku još u manjini i materijalno slabiji od njemačkog dijela.

* * *

Kad je raspuštena civilna gradska kapela (1874.), Osijek je ostao opet upućen samo na vojničku glazbu kao jedini postojeći orkestar. Vojničke glazbe su povremeno bile vrlo dobre, što se vidi iz novinskih kritika, a to je ovisilo o kvalitetu samoga kapelnika. One su svirale često u kazalištu kod opereta, kada kazališna trupa nije imala vlastiti orkestar, što je obično bio slučaj. Nastupale su i na koncertima i dobrotvornim zabavama pojedinih društava, a stalno su svirale kromenadne koncerte na trgu u tvrđi ili u Pukovnijskom vrtu. Redovito su godišnje jedamput priredi-

vale veliki koncertat u korist penzionog fonda vojnih kapelnika, jer ovi tada nisu imali status vojnih lica, pa nisu dobivali vojnu penziju. Na takovim koncertima nastupalo bi onda i građansko pjevačko društvo i razni diletanti kao dobrovoljci. To je bio uzvrat za sudjelovanje vojničke glazbe na građanskim priredbama. Pojedini kapelnici i članovi glazbe davali bi i poduku u sviranju raznih instrumenata, a neki su se bavili i kompozicijom. Na programima promenadnih koncerata koji su uvijek objavljeni u novinama, nailazimo češće na takove glazbene tačke.³² Programi su uvijek mješoviti, vode računa o različitim ukusima i različitoj glazbenoj naobrazbi publike. Prevladavaju operetne arije, marševi, plesna glazba, potpuriji iz opera. Na istom programu nalazimo ulomke iz Wagnerovih opera i kakav galop ili polku. Redovito na programima ima po koja slavenska, ponajviše češka kompozicija, jer su kapelnici i svirači većinom bili Česi, a nalazimo i hrvatskih glazbenih tačaka. Godine 1883. štampan je u Osijeku Pravilnik oficirskog fonda za pomaganje i uzdržavanje regimentske glazbe,³³ iz kojega proizlazi da oficiri sami plaćaju kapelnika i dodatne plaće vojnim glazbenicima, te da iz tog fonda nabavljaju muzikalije i instrumente za prošireni sastav glazbe. Za vrijeme manevara, a to je bilo uvijek ljeti po više tjedana, ostao je Osijek bez promenadnih koncerata koji su bili tako omiljeni i dobro posjećivani. Zato se stalno ponavlja isticanje potrebe za civilnom glazbenom kapelom.

* * *

Prestanak javnog nastupanja »Sloge« nije značilo da je u Osijeku prestao interes za pjesmu i glazbu uopće. U kavani »Central« češće uz velik aplauz publike nastupa pjevački i tamburaški klub sastavljen većinom od bivših Slogaša. U donjem gradu srpsko građansko pjevačko društvo koje se razvilo od crkvenog pjevačkog zbora, ali još nije oficijelno organizirano, nastupa na svetosavskim Besedama i drugim priredbama donjogradskih Srba. Razni glazbeni diletanti i dalje ispunjavaju programe dobrotvornih koncertnih priredaba, a među njima ima i dosta vrsnih muzičara. U to vrijeme učitelj Đuro Rožić organizira ženski pjevački zbor za gornjogradsku župnu crkvu, a taj 1890. na Uskrs izvodi Schweitzerovu instrumentalnu misu uz sudjelovanje vojničke glazbe. Rožić je osnovao i mali gudalački orkestar s osječkim diletantima, te s njima muzicirao u svojoj kući. U novinama (Die Drau 28. XII 1890.) objavljuje se poziv svima koji sviraju kakav instrument da pristupe tome orkestru, u kojemu ima činovnika, obrtnika, đaka, studenata, trgovačkih pomoćnika itd., a vježba ih učitelj Rožić. Članovi tog diletantskog orkestra nastupaju zajedno s ženskim pjevačkim klubom već 18. II 1891. na dobrotvornom koncertu u korist »Milodara«, te se tom prigodom u novinama kaže da su to visoko obrazovani svirači, a glasovi ženskog zbora školovani. Ističe se da bi nastojanje te grupe ljubitelja glazbe trebalo svestrano podupirati, a specijalno iz gradskog glazbenog fonda. Ponovno se pozivaju svi, bez razlike staleža, jer gajenje glazbe više nije ograničeno na otmjene krugove kao prije. Glazba treba da izvrši i jednu socijalnu misiju, a to je zbližavanje ljudi posredstvom umjetnosti. Na taj poziv prijavio se doista veći broj novih članova, pa je sastavljen muški pjevački zbor i moglo se pristupiti organizaciji društva. Osnivačka skupština održana je 24. V 1891. godine, a društvo se nazvalo »Osječko dobrovoljno glazbeno društvo«. Prvi predsjednik bio je narodni zastupnik advokat Dragutin Riffer, a

glazbeni ravnatelj Đuro Rožić. Na zamolbu upravnog odbora preuzela je pokroviteljstvo grofica Lila Pejačević, koja je bila glazbeno obrazovana i talentirana, te često sama nastupala na dobrotvornim priredbama pjevanjem i sviranjem na klaviru. Grad je društvu kao pomoć odobrio kamate gradskog glazbenog fonda. »Glazbeno društvo« preuzelo je društvenu zastavu »Sloge« koju je ova ranije preuzela od »Gesangsvereina«, i tako se kontinuitet produžava. Ženski pjevački klub doduše nije pristupio društvu, ali stalno s njim zajedno nastupa, tako da se smatra njegovim ogranakom. Drugi ogranak Glazbenog društva postao je tamburaški klub što ga je 1890. osnovao županijski perovođa Martin Dragolić. Pjevački zbor Donjogradskog vatrogasnog društva također je pristupio Glazbenom društvu već 1893. godine. Tako je društvo ubrzo imalo 100 izvršujućih članova i velik broj podupirajućih i utemeljitelja. To je bilo daleko više nego je ikada do sada bilo moguće sakupiti u jednom društvu. Oduševljenju publike nije bilo kraja kada je nastupalo Glazbeno društvo, jer su izvedbe bile doista kvalitetne, a programi birani. Oko organizacije društva mnogo zasluga su stekli prof. F. Ž. Miler i inženjer Balog, a predsjednik se zdušno zalagao za unapređenje društva. Kroz nekoliko godina Glazbeno društvo ostaje jedini nosilac glazbenog života u Osijeku, te često nastupa na samostalnim koncertima, na društvenim sastancima za članove, u programima dobrotvornih zabava, a na blagdane također izvodi muzikalne mise. Nastupaju ili oba zbora zajedno ili pojedinačno, cijeli orkestar ili samo kakav kvartet ili trio, a također i tamburaški zbor. Intenzitet rada je ponekad i popuštao, pojedini ogranci su povremeno bili i pasivni, ali ako je trebao kakav veći nastup, opet su se svi okupili. Najčešće ipak nastupa muški pjevački zbor, tako da se Glazbeno društvo pomalo pretvara zapravo u pjevačko društvo.

Osim nastupa orkestra Glazbenog društva novine u to vrijeme registriraju u nekoliko navrata i nastup gudalačkog orkestra Gornjogradskog vatrogasnog društva i nastupe kazališnog orkestra. Posebni kazališni orkestar postojao je samo kratko vrijeme, a organizirao ga je direktor kazališta Julije Schulz, jer je bilo poteškoća s dobivanjem vojničke glazbe za sviranje u kazalištu. U sezoni 1893./94. doveo je Schulz dapače vlastiti orkestar uz svoju trupu, te izvodio desetak opera, ali je sezona završila velikim deficitom. Malo osječko kazalište sa dosta malobrojnom publikom nije moglo pokriti troškove opernog repertoara i posebnog kazališnog orkestra, jer su pojedine opere jedva nekoliko puta mogle napuniti kuću.

Godina 1894. dosta je značajna u historiji glazbene prošlosti Osijeka. Te se godine naime na poticaj članova donjogradske Hrvatske čitaonice ponovno organizirala negdanja »Lipa« pod imenom Hrvatsko pjevačko društvo »Lipa«. Društvo intenzivno radi, drži pokuse, prikuplja pjevače i ubrzo postaje središte nacionalnog i kulturnog rada u donjem gradu. »Lipa« odlazi na turneje po Hrvatskoj i svuda stiže simpatije ne samo zbog nacionalnog hrvatskog karaktera društva, već zbog izvrsno izvježbanog zbora i prvorazrednih glasova. Prvi zborovođa bio je Ljudevit Menges, a za njim do 1902. profesor Teodor Machulka, učitelj glazbe na Učiteljskoj školi i gradski organist. Lipa je kasnije osnovala također i tamburaški zbor. Drugo društvo koje se te godine osnovalo u Osijeku je građansko tamburaško društvo »Vijenac« koje prvi puta javno nastupa na zabavi dobrotvornog društva »Humanitas« 4. VIII 1894. Kasnije »Vijenac« često

nastupa na raznim priredbama uz Glazbeno društvo i Lipu i uvijek se hvali preciznost izvođenja i sigurnost nastupa. Ipak je najinteresantnija pojava, jer predstavlja novum u Osijeku, osnivanje đačkog orkestra. Dimitrija Marković, profesor crtanja na realci okupio je veći broj učenika koji su znali svirati kakav instrument i sastavio orkestar koji je vježbao učitelj glazbe Ljudevit Menges. Đaci su nastupali najprije samo na školskim priredbama, ali kasnije i javno, jer su ubrzo lijepo napredovali. Kada je godine 1895. dr Iso Kršnjavi kod inspekcije škole čuo produkciju toga orkestra, odobrio je subvenciju od 300 forinti za nabavu instrumenata i muzikalija. Koncem 1895. godine orkestar je brojio već 45 članova. Razvoj orkestra možemo pratiti po školskim izvještajima, jer su tamo uz ostali inventar popisani i instrumenti orkestra. Taj je orkestar djelovao do 1912. godine, a bilo je za njegovog postojanja čak i razdoblja, gdje je to bio jedini civilni orkestar u Osijeku.

Iako je Glazbeno društvo prigodom svoga osnivanja isticalo da pristup imaju svi bez razlike staleža, ipak je tokom vremena prevladao broj članova iz redova inteligencije, činovnika, advokata, trgovaca itd. Stoga se ukazala potreba za osnivanjem pjevačkog društva koje će okupiti ljude niže naobrazbe i skromnijih materijalnih prilika, obrtnike i radnike, i među njima širiti smisao za glazbu i ljubav za hrvatsku pjesmu. Tako se u okviru gornjogradske »Hrvatske građanske čitaonice« osniva krajem 1896. godine na poticaj društvenog tajnika Vilima Špigelskog i drugih nekih rodoljuba pjevačko društvo »Smilje«. Za Khuenova režima društvu uopće nije uspjelo dobiti odobrenje pravila, pa je moglo djelovati i nastupati samo kao klub. Godine 1900. društvo je promijenilo ime u »Hrvatsko pjevačko društvo Zrinski«, zatim je moralo promijeniti i neke tačke pravila u vezi sa članstvom, nije se naime smjelo ograničiti samo na obrtnike i radnike, pa je onda konačno 1904. dobilo potvrdu pravila. Prvi predsjednik »Zrinskog« bio je dr Ante Bedenić. Konačno odobrenje pravila proslavilo je društvo koncertom na kojemu nastupa sa svojim muškim i ženskim zborom. Za cijelo vrijeme neslužbenog postojanja »Smilja« odnosno »Zrinskog« u društvu se marljivo učilo i vježbalo pod vodstvom zborovođe Ljudevita Mengesa. Ti su zborovi nastupali uz Lipu i pjevački zbor Glazbenog društva na raznim priredbama i koncertima. Društvo je uživalo velike simpatije publike. Kasnije je osnovalo i tamburaški zbor, kao što ga je osnovala i Lipa.

Početak 1897. godine pojavilo se najmlađe gornjogradske tamburaško društvo »Sloga«, koje uz Glazbeno društvo, Lipu i Vijenac nastupa na zabavi Hrvatske građanske čitaonice (13. II), dok 1899. godine na koncertu u korist učiteljskih udovica i siročadi (23. IX) prvi puta nastupa pod ravnanjem profesora Mije Biljana dobro izvježbani zbor od 20 tamburaša koji se naziva »Prvi donjogradske mješoviti tamburaški klub«. Članstvo se ubrzo povećalo, tako da je na proslavi posvete zastave Lipe 1901. godine klub nastupao sa zborom od 70 članova.

Nekako u isto vrijeme osnovali su i osječki grafičari svoj tamburaški klub »Tipograf«, a nešto kasnije trgovačka omladina, također pod ravnanjem profesora Mije Biljana, svoj tamburaški klub »Sklad«.

Kako se vidi iz velikog broja tamburaških društava i klubova, tamburica je postala vrlo popularna, a tamburanje kulturna zabava svih društvenih slojeva. Uz dobrog učitelja i marljivo vježbanje mogli su se po-

Pravila

hrvatskog pjevačkog društva

„Zrinski“

u Osijeku gornjem gradu.

Osijek 1904.

Iskustvo Prve hrvatske glazbene škole u Osijeku.

stići sasvim lijepi rezultati za razmjerno kratko vrijeme i sa glazbeno nenaobraženim članstvom, što naravno kod drugih instrumenta koji iziskuju dugogodišnje učenje nije moguće.

U Glazbenom društvu je vremenom popustio radni elan, došlo je da- pače do krize, tako da je godine 1895. i 1896. prijetila opasnost da se društvo uopće razide. Orkestar je i onako već prestao radom, tako da su praktički u Osijeku postojali samo orkestar vojničke glazbe i đački orkestar realaca. Mjesto glazbenog ravnatelja u Glazbenom društvu primio je u to vrijeme, ali samo na nekoliko mjeseci, Julije Schulz, kapelnik nekadanje civilne kapele, a poslije njega Osječanin Milan Roder, koji je upravo bio završio konzervatorij u Zagrebu. Predsjednikom društva izabran je 1896. podžupan Levin pl. Chavrak koji je nastojao svojim ugledom djelovati na konsolidaciju društva. Iduće godine provedeno je u djelo osnivanje društvene glazbene škole koja je proradila 1. oktobra 1897., te odmah na početku imala 140 učenika i 8 učitelja. Nadzor nad školom vodio je profesor D. Marković koji se najviše angažirao za čitavu organizaciju. Gradska uprava odobrila je društvu kao pomoć za uzdržavanje škole kamate gradskog glazbenog fonda, dok je zemaljska vlada odbila molbu za subvenciju. Tek godine 1900. dobiva glazbena škola i malu državnu pomoć, dok se inače uzdržavala od školarine, prihoda od priredaba i koncerata kao i od pomoći raznih mecena. Upravitelj škole i jedan od glavnih učitelja (klavir i violina) bio je zborovođa Glazbenog društva Milan Roder. U osječkim novinama »Slavonische Presse« (5. i 10. XII 1897.) Roder je vrlo oštro napao Kuhačevu »Glasovirsku školu za djecu«, pišući čak da su te vježbe otrov za uši. Kuhač mu je isto tako oštro odgovorio (12. i 25. XII), te se razvila vrlo žučljiva polemika koja je završila demisijom Milana Roderu u Glazbenom društvu i njegovim odlaskom iz Osijeka.

U glazbenoj školi sastavljen je od naprednijih i talentiranijih učenika orkestar koji uskoro nastupa na javnim priredbama. Na kraju školske godine održavaju se također učeničke produkcije. Kako su polaznici glazbene škole većinom učenici srednjih škola, to su mnogi članovi orkestra realaca ujedno i članovi orkestra glazbene škole, ali ipak dosta dugo to ostaju dva različita tijela. Novinski prikazi se uvijek vrlo povoljno izražavaju o nastupima tih đačkih orkestara.

Na godišnjoj skupštini 1899. Glazbeno društvo unosi u svoja pravila kao zadatak društva osnivanje civilne kapele u koju svrhu i uzdržava iz svojih sredstava glazbenu školu. Orkestar Glazbenog društva obnavlja se također 1899. godine, a dirigentom mu postaje bivši kazališni dirigent Antun Štefan koji je ujedno i učitelj Glazbene škole. Antun Štefan je dugi niz godina vršio također i službu zborovođe »Kuhača«.

Glazbena škola postojala je do 1912. godine. Tada je premješten u Zagreb profesor Dimitrije Marković, njezin organizator i glavni oslonac, pa je prestao radom i đački orkestar realaca.

Ako sada na kraju stoljeća načinimo bilansu društvenih organizacija i institucija kojima je svrha bavljenje glazbom i pjevanjem, a koje prelaze u 20. stoljeće, tada slika izgleda ovako:

- Osječko dobrovoljno glazbeno društvo (kasnije »Kuhač«)
- Glazbena škola s đačkim orkestrom
- Orkestar realaca

Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Lipa«
 Hrvatsko pjevačko društvo »Smilje« (kasnije »Zrinski«)
 Tamburaško društvo »Vijenac«
 Tamburaško društvo »Sloga«
 »Prvi donjogradski mješoviti tamburaški klub«
 Tamburaški klub »Tipograf«
 Tamburaški klub »Sklad«
 Srpsko građansko pjevačko društvo »Gusle«.
 Pjevački i tamburaški zborovi đачkih literarnih društava »Javor«
 (gimnazija), »Prosvjeta« (realna gimnazija), »Marulić« (učiteljska
 škola)
 Crkveni pjevački zborovi u katoličkim crkvama, u donjogradskoj
 pravoslavnoj crkvi i židovskom hramu
 Ženski citaraški klub
 Vojnička glazba
 Vatrogasna glazba
 Kazalište s operom i operetom

Svako ovo društvo ima svoj krug prijatelja i simpatizera koji po-
 sjećuju njegove javne nastupe, društvene zabave i veselice. Pojedina
 društva šalju svoje predstavnike na priredbe drugog prijateljskog dru-
 štva, a na priredbama većega stila, osobito na zabavama karitativnog ka-
 raktera, sudjeluje u programu često i nekoliko društava. Glazbeno dru-
 štvo i Lipa priređuju godišnje po više puta veće samostalne koncerte.
 Vojnička glazba redovito svira dva do tri puta tjedno promenadne
 koncerte u Pukovnijskom vrtu ili na trgovima. Ti promenadni koncerti
 postali su važnim elementom društvenog i zabavnog života u Osijeku.
 Kasnije vojnička glazba uvodi stalne koncerte po kavanama uz ulazninu.
 Kazališne sezone traju obično po šest mjeseci, a na repertoaru je veći
 broj opereta i poneka opera. Te su kazališne sezone znale biti i vrlo
 dobre, na pr. 1894. i 1895. za direktora Julija Schulza koji je težište
 položio na operu. Kod opernih predstava uvijek je najveći problem bio
 orkestar, jer vojnička glazba nije uvijek bila dorasla tim zadacima. Do-
 lazilo je i do takvih situacija, da vojnička glazba nije smjela svirati pod
 upravom civilnog kapelnika, a vojni kapelnici nisu odgovarali za dirigi-
 ranje opera.

S vremena na vrijeme dolazili su na svojim koncertnim turnejama u
 Osijek i pojedini renomirani muzičari, ali to je bilo svega dva do tri puta
 godišnje. Željeznička veza Osijeka bila je tako loša, da se je teško tko
 odvažio na takav put. I ti rijetki koncerti znali su biti slabo posjećeni,
 dešavalo se da su se najavljeni koncerti zbog slabog odziva pretprodaje
 morali otkazati. Velik broj publike tražio je u glazbi samo ugodnu zabavu
 i razonodu, a to su joj pružala domaća pjevačka i tamburaška društva,
 salonski orkestri po kavanama i vojnički promenadni koncerti. Za ozbiljnu
 glazbu bilo je malo razumijevanja, jer je bio premalen broj glazbeno
 izobrazene publike. Bilo je u Osijeku doduše uvijek dobrih i kvalificira-
 nih učitelja glazbe, ali je za izobražavanje publike to ipak bilo premalo.
 Vrlo je karakteristična pojava koju možemo pratiti po novinama, a to je či-
 njenica da je uz najavu svake glazbene priredbe posebno naglašeno da
 poslije koncerta slijedi ples. Time se mislilo povećati atraktivnost priredbe
 i namamiti publiku.

POVIJEST

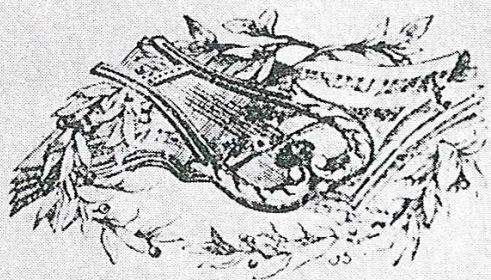
HRV. PJEV. I GLAZBENOG DRUŠTVA

„KUHAC“

U OSIJEKU.

(1862.-1912.)

SA DESET SLIKA.

NAKLADA DRUŠTVA
„KUHAC“ U OSIJEKU.

PRVA HRVATSKA DIONIČKA TISKARA U OSIJEKU
1912.

Ipak je i tada bilo takove publike koja je čeznula za klasičnom muzikom koju je tako rijetko imala prilike slušati u Osijeku. Stoga je liječnik dr Alfons Muža pokušao 1902. godine osnovati neovisno od Glazbenog društva kojemu je on onda bio predsjednik, društvo za gajenje komorne muzike. Putem novina pozvani su zainteresirani prijatelji glazbe na dogovor. Kao zadatak društva istaknuto je »gojenje glazbe u najotmjenijem i najsavršenijem obliku priređivanjem koncerata sa korifejima glazbe i pjevanja« (Die Drau 13. VII 1902.). Pristup klubu vršio se potpisnim arcima na kojima se član obavezao na uplatu određene članarine i time dobio pravo na jedno, odnosno dva mjesta na koncertu koji će organizirati klub. Interes je bio vrlo velik i našlo se mnogo pretplatnika. Predviđena su bila tri koncerta za jednu sezonu. Prvi koncert u organizaciji kluba za koji je pozvan kvartet Hubay-Popper iz Budimpešte, održan je 1. XII 1902. Za drugi koncert (2. I 1903.) pozvana je iz Beča pjevačica Lilli Neuroth. Iako su oba koncerta dobro uspjela i bila dobro posjećena od »distinguirane« publike, ipak se klub nije mogao održati, jer su troškovi pozivanja koncertanata bili previsoki. I tako se klub opet razišao u augustu 1903., a imovina od 142 krune predana je Glazbenom društvu.

Osječka pjevačka i tamburaška društva ovoga razdoblja imala su u velikoj mjeri nacionalni i politički karakter, te su stekla neospornih zasluga za buđenje nacionalne svijesti gajenjem i širenjem hrvatske pjesme i slavenske glazbe uopće. Ona su izvršila i značajnu kulturnu i prosvjetnu funkciju time što su davala osnovnu glazbenu naobrazbu širokom krugu svojega članstva, pobudila interes i ljubav za glazbu i tako udarila temelje na kojima će se u kasnijim godinama rad pojedinih društava moći dovinuti i do visokih umjetničkih ostvarenja.

Tokom idućih godina, tj. od kraja 19. stoljeća do početka Prvog svjetskog rata, rad se pojedinih društva ustalio, broj članova povećao, zborovi izvježbali, tako da su s uspjehom mogli nastupati i izvan Osijeka. Lipa sudjeluje kod posvete zastave »Trebevića« u Sarajevu 1900. godine, a Glazbeno društvo 1902. na proslavi »Kola« u Zagrebu. Posveta zastave HPD Lipe 1901. godine bila je u Osijeku prva kulturna proslava većih razmjera i veliko pjevačko slavlje na kojemu su sudjelovala mnoga hrvatska pjevačka i kulturna društva. Nova značajnija pjevačka ili tamburaška društva se u ovom vremenu ne osnivaju, ali druga neka društva uvode pjevačke, tamburaške i glazbene sekcije. U najavama raznih priredaba nailazimo na nove klubove i zborove, na pr. Ženski pjevački klub učiteljske zajednice, Srpski đачki tamburaški zbor, Srpsko privredno pjevačko društvo, Dobrovoljni ženski tamburaški klub, Tamburaški klub donjogradskog Sokola, pjevački i tamburaški zbor pitomaca Strossmayrovog konvikta »Mladost« itd. Jasno je, da svi ovi klubovi, zborovi i društva nisu mogli biti dugoga vijeka, niti su mogli doći do većeg značaja. Njihov veliki broj ukazuje s jedne strane na veliku želju i potrebu za glazbenim izživljavanjem, makar i najskromnijih oblika, a s druge strane na onu za stari Osijek tako karakterističnu rascjepaknost. Isto tako se u tome očituje i pomanjkanje snažnije ličnosti i dobrog organizatora koji bi bio u stanju od tolikih talentiranih svirača i pjevača stvoriti jedan veliki orkestar i jedan snažni kvalitetni pjevački zbor, usprkos svim nacionalnim, socijalnim i vjerskim razmimoilaženjima. I najstarija i najjača pjevačka društva Lipa i Kuhač (Glazbeno društvo promijenilo je 1907.

Hrv. pjevačko društvo „LIPA“
U OSIJEKU.

Raspored svečanosti

prigodom

POSVETE ZASTAVE

Hrvatskoga pjevačkoga društva „Lipa“
U OSIJEKU.

Z. O. F. ANTONOVIC

NA DUHOVE 26. SVIBNJA 1901.

svoje ime u Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Kuhač«) nisu u to doba imala više od 20—30 izvršujućih članova. Ipak se mora naglasiti još jedan momenat koji je svakako igrao veliku ulogu u nestalnosti i nesistematičnosti rada na glazbenom polju, a to je taj, da se sav ovaj rad odvijao na dobrovoljnoj bazi u okviru pojedinih društava. Materijalne pomoći društva nisu dobivala ili samo vrlo rijetko, pa su prema tome ovisila o darovima, članarinama i prihodima od priredaba. Sa ovako nestalnim izvorima sredstava nije se ni mogao provoditi sistematski rad na glazbenom polju, pa su stoga raspuštene glazbene škole najprije »Društva prijatelja glazbe«, zatim »Gesangsvereina« pa Glazbenog društva odnosno »Kuhača«, isto tako kao i Civilna glazbena kapela koju je uzdržavao Glazbeni odbor. Kapelnici i zborovode društava bili su većinom amateri koji su radili besplatno, instrumenti i muzikalije nabavljali su se od prinosa utemeljitelja i podupirajućih članova. U ovakovim okolnostima su i glazbene priredbe teško mogle prelaziti diletantski nivo. Privatni učitelji glazbe odgojili su tokom vremena lijep broj vrsnih amatera i diletanata, te se u određenom vremenu često javljaju na programima ista imena izvođača koncertnih tačaka, ali veću i stalnu koncertnu publiku ipak nisu mogli stvoriti.

Tokom 19. stoljeća odlazio je dosta velik broj Osječana i Osječanki na glazbene studije u Beč ili Peštu, a mnogi od njih napravili su svjetsku karijeru³⁴, dok se drugima opet gubi trag, ali nitko od tih značajnijih osječkih glazbenih talenata nije se poslije završenih studija vratio u Osijek da bi ovdje djelovao na podizanju umjetničkog nivoa glazbenog života. Među ovim imenima navest ćemo samo najznačajnija: Franjo Krežma, Anka Krežma-Barbot, Alfred Schiffer, Louis Svčenski, Karlo Foller, Amalija i Paulina Koralek, Jossie Petru, Helena Pidaj, Hella Rudina-Mayer, Any Lay, Adela Schulz, Mathilda Schrecker itd. Jedino se Kuhač poslije završenih glazbenih studija vratio u Osijek, ali ga je i on morao napustiti, jer za svoj rad nije nalazio dovoljno razumijevanja ni podrške.

Prekretnicu u kulturnom životu Osijeka predstavlja osnivanje Hrvatskog narodnog kazališta 1907. godine. I ova kulturna tekovina je djelo privatne inicijative malenog broja rodoljubivih građana koji su osnovali »Hrvatsko kazališno društvo« sa zadatkom da ono provede organizaciju stalnog hrvatskog kazališta u Osijeku. Zadnjih godina sve se više u publici izražavalo nezadovoljstvo s putujućim njemačkim družinama. Novosadsko »Srpsko pozorište« često je gostovalo u Osijeku i vremenom se uvriježio sistem da pola sezone igra njemačka družina, a drugu polovinu sezone Novosađani. Dolazila je ovamo i Čirićeva družina koja je izvodila većinom pučke komade s pjevanjem i operete. Zemaljsko kazalište iz Zagreba gostovalo je 1900., a Ljubljanska opera 1907. tik prije osnutka osječkog hrvatskog kazališta.

U Hrvatskom narodnom kazalištu odmah je uvedena i glazbena grana, pa u Osijek dolazi veći broj profesionalnih glazbenika i pjevača, što unosi novi duh i daje novi impuls cjelokupnom glazbenom životu. Promjene se nisu očitovale naglo, niti odmah, ali se opaža stalan i postepeni napredak. Nesumnjivo je da su kvalitativne promjene u glazbenom životu Osijeka tijesno vezane uz pojedine ličnosti koje su upravo kao kazališni kapelnici i dirigenti došli u Osijek. Oni svoj djelokrug rada nisu ograničili samo na kazalište, već su direktnim učestvovanjem djelovali na

Aktien-Theater

in der Oberstadt.

Sonntag den 26. September

findet das

I. CONCERT

des Violin-Virtuosen

F. Krežma

statt.

Programm:

1. Vierteltempo	Concert E-dur 1. Satz.
2. Beethoven	Sonate G-dur 1. Satz.
3. $\frac{a}{b}$ Wieniawski	Adagio Polonaise
10 Minuten Pause.	
4. $\frac{a}{b}$ Schumann	Aufschwung Valse A1-dur
5. Hauser	Vöglein am Baume
6. Crull	Fantasia Othello

Preise der Plätze:

Billetten-Verkauf Oberstadt bei Frau Viktor Krstić, Festung in der Conditorei des Frau. Voda

Cassa-Eröffnung halb 7 Anfang halb 8 Uhr.

usmjeravanje rada na cjelokupnom glazbenom sektoru. Ne želim ovdje iznositi povijest osječke opere i operete, njezin prosperitet, opadanje, krize, ukidanje, te ponovno osnivanje, jer je to iscrpno prikazano u povijesti osječkog kazališta³⁵, već ću se na te etape osvrnuti samo ukoliko se one održavaju na ostali glazbeni život.

Jedno od prvih imena koja moramo spomenuti u toj novoj epohi glazbenog života Osijeka jeste Josip Canić koji je premješten u Osijek godine 1912. kao profesor realke, baš zbog toga da bi pomogao rad osječkog kazališta. U Osijeku ostaje do 1918. godine i za to vrijeme on je zborovođa »Zrinskog«, kasnije i »Kuhača« i pročelnik glazbene sekcije »Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku«. Prije opernih premijera piše u novinama (Narodna obrana) o značaju djela i kompozitora, te tako doprinosi glazbenom prosvjećivanju i obrazovanju publike. Njegov rad kao zborovođa pomogao je napredovanju tih pjevačkih društava, te »Zrinski« uvodi glazbene matinee na kojima se izvode kompozicije hrvatskih kompozitora, a »Kuhač« proširuje svoj orkestar.

Uprava Hrvatskog narodnog kazališta još 1912. otvora besplatnu pjevačku i zbornu školu sa teoretskom i praktičnom podukom zbog izobrazbe kazališnog zbora. Za kazališnu sezonu 1913./14. dolazi u Osijek kao direktor opere Mirko Polić koji će svojim žilavim i upornim radom podići nivo osječke opere na veliku visinu. Polića nije omeo ni svjetski rat, iako je 1914. kazalište ostalo bez orkestra, jer je vojnička glazba 78. pukovnije povučena iz Osijeka. On je uspio organizirati i izvježbati novi orkestar za sezonu 1915./16. i privući veći broj odličnih opernih sila. Svoju kulminaciju osječka opera ipak postizavan tek poslije rata.

Sa pojačanim kazališnim orkestrom Mirko Polić počinje već u januaru 1919. priređivati simfonijske koncerte. Izvodi se klasična i moderna muzika uz prethodno predavanje i tumačenje o autoru i djelu. Nedjeljom prije podne priređuju se koncertne matinee uz popularne cijene, također popraćene predavanjem. Time počinje sistematski rad na provođenju jednog ozbiljnog glazbenog programa kojemu je cilj upoznavanje publike s najznačajnijim glazbenim djelima i postepeno podizanje njenog općeg i kulturnog obrazovanja. Vrlo značajan suradnik Mirka Polića u provođenju tog programa bila je pijanistica Elza Hankin koja je došla u Osijek 1918. sa svojim mužem, opernim pjevačem Maksom Hankinom. Elza Hankin bila je Sauerov đak, vrlo muzikalna pijanistica s odličnom tehnikom koja je prva u Osijek donijela mogućnost solidnog izvođenja klasične muzike. U ciklusu njenih solističkih koncerata uz pratnju pojačanog kazališnog orkestra Polić je proveo svoj program klasike u muzici. Elza Hankin djelovala je dugi niz godina kao koncertna pijanistica i kao odličan muzički pedagog. U svoju privatnu glazbenu školu primala je samo nadprosječno talentirane učenike te s njima godišnje priređivala javne koncerte. Neki od tih učenika nastupali su kasnije kao solisti na koncertima Filharmonije, nastavili glazbene studije u Zagrebu ili Beču, te se potpuno posvetili glazbi.

Uz Mirka Polića od 1917. kao kapelnik u kazalištu djeluje i Lav Mirski (Leo Fritz) koji na koncertima nastupa kao čelist ili kao dirigent. Godine 1919. priređen je koncert njegovih kompozicija s kojima se osječkoj publici prvi puta predstavlja i kao kompozitor. Lav Mirski započeo

je svoju glazbeničku i dirigentsku karijeru zapravo u Osijeku i ovome gradu ostaje vjeran do kraja svoga aktivnoga rada. Nakon odlaska Mirka Polića on postaje direktor opere (1923.), zatim direktor glazbene škole (1926.) i glazbeni ravnatelj »Kuhača« (1927.).

Osnutkom divizijske oblasti Osijek opet dobiva stalnu vojničku glazbu (1919.) i time se također povećava broj profesionalnih glazbenika. Prvi kapelnik te nove glazbe koja je imala 50 članova, bio je Vatroslav Nigl. I on se bavio kompozicijom, kao i mnogi drugi vojni kapelnici, priređivao je koncertne večeri u jednom građanskom lokalnu i ponovno uveo promenadne koncerte. Kazališni orkestar pojačao se također glazbenicima vojničke glazbe. Kasnije su mnogi članovi te glazbe pristupili filharmonijskom udruženju. Poslije Nigla kapelnikom vojničke glazbe postaje Jovan Urban koji je u Osijeku proveo više od 10 godina i u svijetu osječkih kompozitora zauzima svoje mjesto.

Svjetski rat bio je prekinuo rad osječkih pjevačkih i tamburaških društava, jer je velik broj članova učestvovao u ratu. Tako se 1918. godine prilikom odlaska Josipa Canića iz Osijeka morao sastaviti zbor od preostalih članova Kuhača, Lipe, Zrinskog i vukovarskog Dunava, da bi se na oproštajnom koncertu mogle izvesti Canićeve vokalne kompozicije uz pomoć solista iz kazališta. Odmah u početku 1919. godine u novinama se upućuju pozivi svim starim članovima kao i onima koji bi željeli pristupiti, da bi se mogao obnoviti rad pjevačkih društava Kuhač, Zrinski, Lipa i Gusle. Ubrzo ta društva počinju redovitim pokusima i stalnim vježbama, te nastupaju na svojim društvenim i drugim javnim priredbama. Uz ova stara društva niču sada i nova. Tako organizirano radništvo osniva svoje vlastito pjevačko društvo »Sloboda«, no službenu potvrdu pravila dobilo je tek nakon gotovo pune tri godine. Ipak »Sloboda« za to vrijeme pod ravnanjem svojega zborovođe Dragutina Hafnera radi na promicanju pjevačke i glazbene kulture među radnicima i bez odobrenih pravila. U okviru društva organizirana su dapače javna predavanja iz glazbene povijesti i tečajevi iz glazbene teorije. Drugo radničko pjevačko društvo »Jednakost« formirano je u donjem gradu 1923. Oba društva raspuštena su od redarstva 1929. godine, kada su zabranjene radničke organizacije. Pored postojećeg srpskog pjevačkog društva »Gusle« sada se osniva u gornjem gradu i drugo srpsko građansko pjevačko društvo »Zmaj« kojemu je zborovođa vojni kapelnik Jovan Urban. Hrvatska omladina osnovala je 1923. godine pjevačko društvo »Frankopan«, a ruski emigranti svoj »Bajan«. Predratna tamburaška društva nisu obnovljena, ali su se održale tamburaške sekcije unutar drugih društava. Godine 1924. osniva se novo tamburaško društvo »Zvonimir«, kojemu je zborovođa Josip Rohrbacher, graditelj violina, gitara i tambura. Rohrbacher će u kasnijim godinama (1930.) sa vlastitim malim orkestrom organizirati koncertnu turneju po Austriji i Njemačkoj da propagira hrvatsku narodnu pjesmu i svoj izum, novo glazbalo banjolinu, kombinaciju banja i mandoline.

Na poziv gornjogradskeg župnika dolazi u Osijek 1924. kao organista Slovenac Josip Brečko koji odmah pristupa organiziranju crkvenog pjevačkog društva »Sv. Cecilija«. Tokom godina Josip Brečko zauzet će vidno mjesto na području gajenja crkvene glazbe u Osijeku priređivanjem crkvenih koncerata sa zborom društva Sv. Cecilija uz pomoć orkestra vojnič-

ke glazbe ili pojedinih članova Kuhačevog orkestra. Godine 1930. društvo Sv. Cecilija osniva dapače i vlastiti orkestar.

Donjogradski Hrvatski Sokol osniva 1925. samostalnu sokolsku fanfaru sa 40 članova, a kada se 1929. obustavlja rad Hrvatskog Sokola, instrumente preuzima donjogradska vatrogasna društvo za svoju glazbu. S ovom glazbom vatrogasno društvo će za nekoliko godina na takmičenjima postizavati lijepe rezultate. Donjogradska vatrogasna glazba praktički prestaje radom 1940. godine, kada je iz političkih razloga nastao prelom u društvu, naime stanoviti broj članova deklarirao se Nijemcima.

Osječki Nijemci osnovali su 1925. kao ogranak Švapskog kulturnog saveza »Njemačko pjevačko i glazbeno društvo« kojemu je kapelnik i zborovođa nastavnik glazbene škole Josip Meier. Kasnije se društvo proširuje i diletantskom sekcijom i vrlo aktivno radi u krugu svojih istomišljenika.

Željezničari okupili su se 1925. u »Željezničarskom pjevačkom društvu« kojemu je zborovođa bio Josip Brečko. Kasnije osnivaju i željezničarsko tamburaško društvo »Zora« (1930.).

Osnivanje društva Sv. Cecilije i angažiranje stalnog honoriranog crkvenog pjevačkog zbora za gornjogradsku župsku crkvu potaklo je i ostale crkve, odnosno vjernike, da porade na poboljšanju crkvenog pjevanja. Donjograđani 1927. organiziraju katoličko pjevačko društvo »Lira« sa zborovođom Franjom Kosinom, a u kapucinskoj crkvi se formira Oratorijski zbor sv. Franje« (1935..), dok gornjogradski Srbi osnivaju crkveno pjevačko društvo »Sv. Sava«.

Kao jedno od posljednjih društava koja se u tom vremenu osnivaju, moramo spomenuti »Jugoslavensko muzičko društvo Strossmayer« koje je pokrenuto pod pokroviteljstvom divizijskog generala Miroslava Tomića sa ciljem širenja i jačanja jugoslavenske misli. Zborovođa i dirigent društva bio je profesor glazbene škole Karel Hladky. Društvo je nastupalo u Osijeku i okolici. Godine 1937. osnovano je ponovno jedno radničko pjevačko društvo »Matija Gubec« u donjem gradu, a 1939. Hrv. radničko pjevačko i glazbeno društvo »Budućnost«.

Ovaj letimični pregled pjevačkih i glazbenih društava koja su se formirala u razdoblju između dva rata treba samo da nadopuni prikaz rada i djelovanja glavnih predstavnika muzičkog života ove epohe: Filharmonije, Kuhača i Glazbene škole. Stara tradicija unošenja političke ideologije u rad pjevačkih i glazbenih društava, odnosno upotrebljavanje pjesme i glazbe kao sredstva za okupljanje političkih istomišljenika, produžila se i poslije prvog svjetskog rata, doduše sa izmijenjenom ideologijom, ali zato i znatno pojačanom i zaoštrenom. Podijeljenost na gornjogradska i donjogradska društva također se prenosi iz 19. u 20. vijek, ali to ima svoje dublje razloge u konfiguraciji samoga grada, a postalo je vremenom i tradicijom koja se održala i nakon što su cestovnim i saobraćajnim vezama ti udaljeni gradski dijelovi spojeni.

* * *

Kako je već ranije spomenuto dolaskom većeg broja glazbenih stručnjaka u Osijek u vezi s radom u kazalištu stvoreni su preduvjeti za sistematski rad širih razmjera na glazbenom prosvjećivanju i podizanju glazbene i pjevačke kulture. Godine 1920. situacija je bila dovoljno zrela

da se moglo pomišljati na osnivanje javne glazbene škole i formiranje većeg orkestra. Inicijativa je potekla iz određenog kruga za kulturna pitanja zainteresiranih građana koji su osnovali »Društvo za unapređenje nauke i umjetnosti« u ožujku 1920. godine. Jedan od glavnih pokretača te akcije bio je opet direktor opere Mirko Polić, a uz njega kazališni dirigent Lav Mirski, operni pjevač Makso Hankin, pijanistica Elza Hankin itd., a iz građanskih krugova zubar dr Milan Čačinović, inženjer Kosta Čutuković, zubar dr Makso Kaiser. Društvo je imalo glazbenu, literarnu, likovnu i predavačku sekciju. Kao svrha glazbene sekcije istaknuto je osnivanje i uzdržavanje glazbene škole, filharmonijskog orkestra i koncertnog zbora, te priređivanje koncerata³⁶. Društvo poziva preko novina sve produktivne i reproduktivne umjetnike i ljubitelje umjetnosti na suradnju u borbi protiv diletantizma za gajenje prave umjetnosti (Hrvatska obrana 20. III 1920.). Još iste godine Društvo za unapređenje nauke i umjetnosti priređuje koncert s kazališnim orkestrom i solisticom Elzom Hankin, te poziva u Osijek na koncert Juricu Tkalčića. Pitanje osnivanja filharmonijskog orkestra rješava tako da se kazališni orkestar pojačan drugim glazbenicima i diletantima iz građanskih krugova konstituira kao Filharmonijsko udruženje. Ovo prvi puta stupa pred javnost na koncertu 11. II 1921. Tri godine kasnije, dakle 1924. stvara se samostalno »Filharmonijsko društvo«. Orkestar sačinjavaju angažirani glazbenici (iz kazališta i vojničke glazbe), nastavnici i napredniji učenici Glazbene škole i neki diletanti iz građanstva. Filharmonija priređuje mjesečne koncerte za koje članovi dobivaju besplatne ulaznice. S kazalištem Filharmonija sklapa aranžman po kojemu ustupa kazalištu svoj orkestar koji ono plaća paušalno, a dobiva od kazališta besplatnu upotrebu prostorija za koncerte i probe. Do toga aranžmana došlo je zbog toga što je redukcijom kazališnog personala izgubljen kazališni orkestar koji se godinama izgrađivao, vježbao i upotpunjavao, te je došao do zamjerne kvalitete. Kao dirigent u prvim godinama postojanja Filharmonije nastupaju na koncertima Mirko Polić, Makso Unger, Lav Mirski, Rihard Schwarz, Đuro Malinjak. Filharmonija se uzdržava od članarina, prihoda od koncerata i vrlo male dotacije grada.

Druga institucija koju je oživotvorilo Društvo za unapređenje znanosti i umjetnosti, bila je Glazbena škola. 1. rujna 1921. počeo je upis za prvu školsku godinu. Prijavilo se odmah 170 učenika, većinom za glasovir i violinu. Direktor škole je Mirko Polić, a prvi nastavnički zbor sačinjavaju: Julije Kugli i Josip Pokorny za violinu, Elza Hankin i Nikola Baženov za klavir, Lav Mirski za cello³⁷. Interes za glazbenu školu bio je vrlo velik, tako da se nastavnički zbor uskoro morao proširiti. Polaznici škole plaćali su školarinu, ali je bilo predviđeno da se talentiranim siromašnim učenicima poduka daje besplatno, naročito za duhačke instrumente, jer se u toj grani ukazalo najveće pomanjkanje kod samog sastavljanja filharmonijskog orkestra. Kasnije je »Kuhač« raspisao dopače i stipendije za učenje duhačkih instrumenata. U prvo vrijeme priređivani su i neki koncerti u korist glazbene škole, da bi se namakla sredstva za nabavu instrumenata i nota potrebnih za početak rada škole. Dotacija grada bila je neznatna i tek 1925. godine grad je preuzeo protektorat nad školom. Ova se tada reorganizira, dobiva novi nastavni plan, te se

naziva »Gradski konzervatorij«. Poslije Mirka Polića direktor škole postaje Makso Unger (1922.), a Lav Mirski preuzima konzervatorij 1926., kada je Makso Unger zbog redukcije opere prešao u vojne kapelnike i napustio Osijek. Kao nastavnici na Gradskom konzervatoriju djelovali su u vremenu između dva rata osim već spomenutih još i Gizela Domin, Dragica Singer, Dana Kobler-Golia, Dita Kovač, Štefa Rodane, Marija Černjenko, Nikola Čarnoluski, N. Kolpikov, Albert Lang, Krištof i Josip Meier, Rikard Schwarz, Josip Kamnikar, Slavomir Grančarić, Nikolaj Sevastijanov, Olga i Karel Hladky, Elza Fabing, Josip Brečko, Stjepan Stepanov.

Za vrijeme uprave Lava Mirskog (1926.—1941.) škola je dobila status srednje muzičke škole s pravom javnosti (1932.). Studij traje 10 godina, a završna diploma osposobljava apsolutenta za javni muzički život. Gradska muzička škola sistematski se bavi glazbenim odgojem i postaje vrlo ugledan zavod. Na kraju školske godine održavaju se produkcije učenika, pa prema programima i prikazima tih nastupa objavljenima u novinama možemo iz godine u godinu pratiti napredak i razvitak pojedinih talentiranijih učenika od kojih su se mnogi potpuno posvetili glazbi. Iz te škole proizašao je tokom vremena lijep broj nastavnika muzike i nekoliko istaknutih violinista iz klase profesora Kuglija (Zlatko Topolski, Miroslav Szenci, Ivica Franjić, Dragan Girtl, Miroslav Šimara, Nikola Đurđević, Kosta Stanković, Ljudevit Glasl, Zlatko Balijski, Josip Stanislav, Dragan Martinović, Ivo Kviring itd.) i pijanista iz klavirske klase prof. Olge Hladky (Mery Gartlgruber, Anica Mirski, Ljerka Fišer, Julijana Legradić itd.)³⁸.

Treći činilac u toj renesansi glazbenog života u Osijeku jeste »Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Kuhač«. Kako je već ranije rečeno i Kuhač je 1919. obnovio zbor i pristupio reorganizaciji, te u svoj plan unio studiranje najmodernijih jugoslavenskih kompozicija i savremene slavenske glazbe. Zborovodnom postaje 1921. Makso Unger, direktor glazbene škole. Upravni odbor Kuhača u novinama objavljuje da u buduće neće sudjelovati u programima i priredbama drugih društava, jer se želi ozbiljno spremati za svoje koncerte, na koje ga obavezuju društvena pravila. Želi zatim da po uzoru na najprominentnija hrvatska pjevačka društva »Kolo« i »Lisinski« podigne svoj rad na umjetničku visinu. Česti nastupi sa uvijek istim pjesmama samo škode ugledu i onemogućuju rad na izvršenju postavljenoga programa (Hrvatski list 27. XI 1921.). Na taj način Kuhač doista ubrzo postaje jedno od najboljih hrvatskih pjevačkih društava. Godine 1925. ponovno osniva glazbenu sekciju, te formira svoj orkestar, a 1926. osniva i ženski pjevački zbor, da bi mogao izvađati glazbena djela većih razmjera. Nakon odlaska Maksa Ungera iz Osijeka angažiran je za glazbenog ravnatelja Lav Mirski (1927.). Tako se na koncu u njegovim rukama koncentriraju svi važniji elementi glazbenog života: opera, Filharmonija, Glazbena škola i HP i GD Kuhač, što je u danim prilikama bilo od velike koristi, jer su se po potrebi pojedine institucije nadopunjavale i potpomagale, i što je najvažnije, surađivale su na jedinstvenom programu podizanja glazbene kulture. Na prvi pogled možda izgleda da orkestar Kuhača pored orkestra Filharmonije znači cijepanje snaga, međutim treba imati na umu da je orkestar Kuhača sastavljen od amatera koji svi dobrovoljno i besplatno sviraju, dok Filharmonija

NARODNO KAZALIŠTE U OSIJEKU

U nedjelju, 26. oktobra 1924

Početak u 11 sati.

II. Simfonijski koncert Osječke Filharmonije

Dirigent Lav Mirski.

Program:

1. Wagner: Predigra „Tannhäuser“.
2. Wagner: Predigra „Tristan i Isolda“:
„Smrt Isolde“.
3. Liszt: II. Rapsodija.

U ponedjeljak koncertat siljepaca.
U utorak premijera operefe „Pierot llo“.
U srijedu „Strijelac vilenjak“ u predbrojci B.

Dnevna blagažna nalazi se u kazališnoj zgradi, te je otvorena od 8—12 i od 3—5 sati.
Večernja blagažna u vestiblu kazališta otvara se pol sata prije početka predstave.
Mjesta u tramvajskim kolima nakon predstave zajamčena su polaznicima kazališta.

Telefon
4-04

✂ JEFTIN OGRJEVNI MATERIJAL ✂

suhe grabove, bukove i mješane cjepanice, razne oblice (rolle), sjekana drva, kamom ugljena za loženje tuzemni i inozemni, koks, drveni ugljen, nuda na malo i veliko eventualno i rezano postavljeno u kuću
„DANICA INDUSTRIJA DRVA“ Osijek I., Desetičina ulica 27
Skladišta: Vinkovačka cesta br. 7 i Desetičina ulica 27

radi pretežno s angažiranim silama. Ipak je bilo dosta članova koji su svirali u jednom i u drugom orkestru.

U razdoblju između 1924. i 1935. razvija se u Osijeku na glazbenom području vrlo intenzivan rad koji je doveo do velikog broja doista prvoklasnih manifestacija. Filharmonija kroz desetak godina priređuje redovne mjesečne koncerte i po nekoliko matineja. Prije koncerata obično u novinama izlazi članak o kompozitoru i o djelu, a poslije izvedbe stručna kritika. Kritiku pišu Makso Unger, Lav Mirski, Stjepan Stepanov, dr Milan Čačinović, dr Milivoj Pražić i drugi. Na koncertima Filharmonije izvađana su djela domaćih, slavenskih i svjetskih kompozitora, priređivani su veliki stilski koncerti s kopozicijama jedne epohe (na pr. Mozartovo veče, Smetanino veče), koncerti u proslavu godišnjice velikih kompozitora (na pr. Wagnera, Beethovena, Schuberta, Brahmsa itd.), te komorni koncerti.

Koncerti Filharmonije pružili su priliku mnogim mladim talentiranim učenicima privatne glazbene škole Elze Hankin kao i Gradske glazbene škole, da se okušaju pred javnosti. Filharmonija je pozivala mnoge domaće i strane svjetske muzičare i tako osječkoj publici omogućila da slušaju Zlatka Balokovića, Artura Rubinsteina, Juricu Tkalčića, Jana Kubelika, Ljerka Spillera, Antoniju Geiger-Eichhorn, Ernesta Dohnany-a, Vašu Prihodu, Paula Weingartena, Moritza Rosenthala, Aleksandra Borovskog, Zlatka Topolskog, Božidara Kunca, Branku Musulin, Melitu Lorković, kvartet Ševčik-Lhotski, Zagrebački kvartet i još mnoge druge domaće i strane umjetnike.

Do 1927. godine rad se u Filharmoniji odvijao normalno, jer je bilo na raspolaganju dovoljno glazbenika iz kazališta, divizijske glazbe i nekoliko odličnih amatera. Međutim, kad se reducirao kazališni orkestar, napustila opera (1927.) i kasnije sasvim ukinula glazbena grana kazališta, nastale su poteškoće i za Filharmoniju, baš u pogledu pojedinih instrumenata. Ipak se radilo dalje i pokušavalo nadomjestiti profesionalne svirače amaterima. Filharmonija priređuje i večeri opernih arija, da bi bar donekle popunila prazninu koja je nastala ukidanjem opere. Kada je obnovljena kazališna zgrada (1933.) Filharmonija više nije dobivala dvoranu besplatno, što je značilo teško financijsko opterećenje. Subvencija grada postajala je sve manja i konačno sasvim izostala, pa je tako Filharmonija morala reducirati broj proba i prema tome i nastupe, te poslije 1934. više ne može priređivati redovne mjesečne koncerte, već nastupa samo povremeno, nekoliko puta godišnje. Uzaludni su bili apeli na publiku i na gradsko zastupstvo da ne smije dozvoliti da propadne ovakova kulturna ustanova. Interes publike također je znatno opao i koncerti su sve češće slabo posjećeni. Filharmonija polako i postepeno zamire, ali je ipak dočekala Drugi svjetski rat, koji je svojim perturbacijama konačno rasuo i ovu kulturnu tekovinu.

U pomenutom razdoblju od 1924. do 1936. Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo Kuhač proživljava svoj zlatni vijek. Već na velikom vokalnom koncertu u travnju 1923. godine pod ravnanjem Maksa Ungera dokazalo je društvo da je »postalo institucija koja goji pjesmu samo zbog umjetnosti. . . i da je doraslo najtežim zadacima vokalne glazbe« (Hrvatski list 25. IV 1923.). Prigodom proslave 30-godišnjice »Lipe« ustrojava se

Narodno kazalište u Osijeku

19. studenoga 1927.

Prva svečana izvedba

Messa da Requiem

od Giuseppe Verdia

u izvedbi Hrvatskog pjev. i glazb. društva

»KUHAIČA«

Sudjeluju:

Solisti: gđa Dita Kovač (sopran), gđa Josipa Leović (alt),
gosp. Mišo Weiss (tenor), gosp. Dragutin Fiala (bas).

Mješoviti zbor „Kuhača“ 90 članova.

Orkestar „Kuhača“ (pojačani) 58 članova.

Dirigent: gosp. Lav Mirski, glazbeni ravnatelj „Kuhača“.

Izvedbu prenaša Radio stanica Zagreb.

Ulazne cijene: Velike lože D 300.—, male lože D 260.—; Cercle I i II. red D 80.—;
Parter I.-III. D 80.—, IV.-V. D 70.—, VI.-VII. D 65.—, VIII.-IX. D 60.—, X.-XI D 50.—;
Balkon I. D 50.—, II. D 40.—, III. D 30.—, IV.-VI. D 20.—; Galerija I. sredina D 20.—,
po strani D 15.—, II. D 15.—, III. D 10.—, stajanje D 10.—; Dački parter D 8.—.

Preprodaja i prebilježba ulaznica na dnevnoj kazališnoj blagajni.

Početak točno u 8 sati na večer.

pjevačka župa »Kuhač« Saveza hrvatskih pjevačkih društava sa sjedištem u Osijeku, a osječki HPiGD Kuhač je njen najmarkantniji predstavnik.

Sa vlastitim orkestrom od 50 članova, muškim i ženskim zborom od ukupno 70 članova Kuhač prvi puta nastupa na velikom koncertu u svibnju 1926. godine, a u lipnju iste godine izvodi u župnoj crkvi prvo oratorijsko djelo svojega glazbenog programa: Mendelssohnov »Paulus« pod ravnanjem Maksa Ungera. Tada kritika ističe da je Kuhač postao glazbena institucija sa širokim opsegom djelovanja i većim umjetničkim zadatkom, te da nesumnjivo dobiva velik utjecaj na glazbeni život Osijeka (Hrvatski list 22. VI 1926.). »Paulus« izveden je ponovno iste godine u kazalištu.

Uspjeh sa izvedbom »Paulusa« potakao je rukovodstvo i članstvo Kuhača na još revniji i ozbiljniji rad. Uvode se glazbene matineje uz niske cijene za popularizaciju glazbe i dalje se studira oratorijski reper-toar. Već 19. studenog 1927. Kuhač izvodi Verdijev »Requiem« u kazalištu sa zborom od 90 pjevača i pjevačica i orkestrom od 58 članova. Kao solisti nastupaju Dita Kovač, Mara Leović, Mišo Weis, Dragutin Fiala, a dirigira Lav Mirski. Prije izvedbe objavljeno je u novinama opširno tumačenje i sadržaj djela. »Requiem« izveden je svega 6 puta, od toga jedamput u Beogradu.

Ovakovim radom kvalificirao se Kuhač kao jedno od najboljih hrvatskih pjevačkih i glazbenih društava, pa je stoga izabran po Savezu hrvatskih pjevačkih društava da u Pragu na Jubilarnom festivalu Čehoslovačkog pjevačkog saveza na Uskrs 1928. reprezentira hrvatsko pjevaštvo. Prije odlaska u Prag Kuhač priređuje koncert s repertoarom koji će pjevati na festivalu, da bi namakao sredstva za putne troškove. Te iste godine u Narodnom kazalištu pod ravnanjem Lava Mirskog Kuhač izvodi Schubertovu H-moll simfoniju i Es-dur misu (8. XII 1928.) u jeku proslava Schubertove godišnjice smrti.

Na velikom Sveslavenskom pjevačkom festivalu u Poznanju (19. i 20. V 1929.) Kuhač nastupa kao pjevački zbor Hrvatskog pjevačkog saveza te postizava lijepe uspjehe i velika priznanja. Na putu kroz Budimpeštu nastupa u radio-studiju, premda je bio predviđen koncert u dvorani budimpeštanske glazbene akademije. U zadnjem času je naime ministarstvo iz Beograda taj nastup zabranilo, tako da je Kuhač pjevao samo u studiju.

Za program Silvestarske zabave 1928. godine Kuhač je uvježbao operetu »Vesele žene osječke« i postigao ogroman uspjeh. To je dovelo članove na ideju da osnuju kazališnu sekciju koja će izvoditi operete, tim više što je glazbena grana kazališta bila ukinuta. Premijera Leharove operete »Ševa« održana je već u martu 1929. i time počinje serija vrlo uspješnih operetnih predstava koje su blagajni Kuhača donijele lijepe prihode. Osim »Ševe« Kuhač je davao Baruna Trenka, Tri djevojčice, Mädi, Poljačku krv i Stambulsku ružu. Sve su ove operete davane po više puta, a najveći broj izvedaba doživjela je Ševa (davana 30 puta) sa Ružicom Pfeifer u naslovnoj ulozi. Kada je u sezoni 1935./36. opet uspostavljena glazbena grana u kazalištu, prestaju operetne predstave Kuhača.

Četvrto oratorijsko djelo koje izvodi Kuhač pod ravnanjem svog glazbenog ravnatelja Lava Mirskog je »Quo vadis« od Feliksa Nowowiejskog. Nastupaju pojačani orkestar, oba zbora i solisti Dita Kovač, Mišo

Weis, Milan Pichler, Dragan Ćuta, Pavao Hartman (3. III 1930.). Zbog premorenosti članova koji su u zadnjim godinama doista radili s velikim entuziazmom i s ogromnim naporima,³⁹ radni program za iduću godinu ograničava se na redovne vokalne i instrumentalne koncerte, a privremeno se odustaje od učenja monumentalnih djela.

Ipak već 1933. Kuhač opet stupa pred javnost sa oratorijem Antonina Dvoržaka »Stabat mater«. Izvodi se prvi puta u župnoj crkvi 25. VII 1933. Te godine Kuhač slavi i 70-godišnjicu svojega opstanka. Jedna od značajnijih izvedaba Kuhača narednih godina je veliki koncert orkestra s temom »Razvitak plesova od najstarijih vremena do danas« uz prethodno predavanje L. Mirskog i prikaz izvedbe Stjepana Stepanova (18. III 1934.).

Nakon tog vremena nastaje neka stagnacija, ali Kuhač nesumnjivo zadržava svoj položaj u redovima najboljih pjevačkih i glazbenih društava. Kulturna misija koju je izvršio Kuhač u Osijeku vrlo je značajna, a ne može se dovoljno naglasiti važnost i odgojna vrijednost ovakovoga okupljanja glazbenih amatera na zajedničkom ozbiljnom muziciranju i buđenju smisla za gajenje glazbe.

Primjer Kuhača potakao je i ostala društva na seriozan rad na podizanju umjetničke kvalitete koncertnih priredaba. Među osječkim društvima najviše se ističe Lipa sa svojim prilično velikim dobro izvježbanim zborom. Lipa priređuje redovno vokalne koncerte na kojima većinom izvodi kompozicije nezavisnih autora. Tako izvodi obred »Slavonska berba«, što je za Lipu komponirao Stjepan Stepanov, a nastupaju istodobno pjevački i tamburaški zbor. (8. XI 1935.) Lipa priređuje i jedan koncert duhovne glazbe (1938.) koji prema kritici nije sasvim uspio, uglavnom zbog izbora programa.

Povodom proslave desetgodišnjice tamburaškog društva »Zvonimir« održava se veliko tamburaško slavlje osječkih i slavonskih tamburaških društava na kojemu svi zborovi zajedno izvode »Prvu slavonsku rapsodiju« osječkog kapelnika i kompozitora Valera Friml-Antunovića (2. XI 1934.). Hrvatski tamburaški savez osniva se 1937. godine sa sjedištem u Osijeku kao glavnom žarištu tamburaštva. Tada se održava velika tamburaška smotra na kojoj nastupaju od osječkih društava tamburaški zborovi Frankopana, Lipe, Lire, Zrinskog i Zvonimira. Na skupnom nastupu svih učesnika smotre izvodi se skladba Osječanina Dragutina Plaveca »Jutro u selu« pod vodstvom zborovođe Leopolda Rohrbachera.⁴⁰

U sezoni 1935./36. uspostavlja se glazbena grana i posjet kazališta se odmah znatno poboljšava otkada se opet daju operete i opere. Sudeći po novinskim vijestima općenito je interes publike za glazbene priredbe znatno opao, pa su koncerti slabo posjećeni, što svakako vrlo loše djeluje na izvođače i na publiku, a da i ne govorimo o materijalnom efektu. U zadnjim predratnim godinama intenzitet glazbenog života vidno je oslabio, što nipošto nije jedinstvena pojava samo u Osijeku, nego se primjećuje u cijelome svijetu. Sam rat i poslijeratne prilike dokrajčile su još i ono malo što je postojalo, tako da je trebalo poslije rata početi nanovo izobražavanjem glazbeničkih kadrova i postepenim odgajanjem koncertne publike.

U ovom prikazu povijesti glazbenog života u Osijeku može se pratiti jedna jasna razvojna linija koja počinje s crkvenim pjevanjem i vojničkom svirkom da bi preko raznih društava prijatelja i ljubitelja glazbe,

mnogobrojnih pjevačkih i tamburaških zborova, gradske glazbene kapele, te glazbenih škola pojedinih društava i privatnih učitelja dovela konačno do Filharmonije, Gradskog konzervatorija, odličnih i snažnih pjevačkih i glazbenih društava »Kuhača« i »Lipe«, a na polju tamburaštva do osnivanja tamburaškog saveza sa sjedištem u Osijeku. Posebno mjesto zauzima glazbena grana kazališta koja je u eri njemačkog kazališta s putujućim druženjima igrala sasvim sporednu ulogu, da bi osnivanjem Hrvatskog narodnog kazališta i s tim u vezi dolaskom glazbenih stručnjaka preuzela veoma značajnu, upravo odlučujuću funkciju u formiranju glazbenog života.

Glazbena i pjevačka društva iz vremena prije 70-tih godina prošloga stoljeća bila su bez određene nacionalne boje, radila su na širenju glazbene naobrazbe i gajenju glazbe zbog unapređenja društvenosti i kulturne zabave, dok poslije toga vremena pjevačka i tamburaška društva sve više primaju nacionalni karakter te se pjesmom i glazbom služe kao sredstvom za buđenje i širenje nacionalne svijesti. Umjetnički ciljevi često su tada tek u drugom planu. Velika promjena nastaje u razdoblju između dva rata, kada se rad starih i novoosnovanih društava stavlja na umjetničke osnove i glazba gaji iz umjetničkih pobuda.

Od stranih umjetnika zalazili su poneki na svojim koncertnim turnejama i u taj zabačeni i udaljeni Osijek već u 18. stoljeću, dok ih tokom 19. stoljeća dolazi godišnje po nekoliko. Mnogi su Osječani na svojim poslovnim i drugim putovanjima pohađali koncerte u velikim gradovima te poslije toga sa skepsom prilazili glazbenim produkcijama u malom Osijeku ili s izvjesnim snobizmom a priori odbijali kao diletantizam sva nastojanja domaćih snaga. Ovakav stav jednog dijela publike nipošto nije mogao djelovati kao podstrek niti potpomagati umjetničko stvaralaštvo. U tome također leži jedan od nekadašnjih uzroka zašto su toliki sposobni i jaki intelektualci, talentirani umjetnici i vrsni stručnjaci napustili ovaj grad. Nemo propheta in patria!

BIOGRAFIJE

Donosimo biografske podatke za neka markantnija lica povezana s glazbenim životom Osijeka kao dopunu za izloženi materijal. Ukoliko su ta imena obuhvaćena Muzičkom enciklopedijom Leksikografskog zavoda upućujemo na enciklopediju, a u pojedinim slučajevima donosimo kao dopunu još i neke detalje koji se odnose na Osijek.

1. ADAMOVIĆ BELA ČEPINSKI

v. Muzička enciklopedija

Originalna rukopisna partitura za balet »Jela« kao i nekoliko manjih kompozicija u rukopisu, nešto arhivalija i knjiga iz njegove ostavštine nalaze se u Muzeju Slavonije u Osijeku.

2. ANTUNOVIĆ B. VALERIJEAN kapelnik i skladatelj. Rođen u Osijeku 1888. Glazbene nauke svršio na konzervatoriju u Pragu, a kapelničku školu na akademiji u Beču. Učio je također i u Berlinu i Parizu. Bio je kapelnikom opere i operete raznih kazališta u inozemstvu. Koncertirao je i u inozemstvu. Za vrijeme Prvog svjetskog rata bio je ka-

pećnikom kazališta u Mariboru, a onda se etablirao kao nastavnik glasoviranja, pjevanja i teorije u Osijeku. Mnogo je komponirao. Pisao je balete, operete, klavirske, vokalne i instrumentalne kompozicije. Izdao je »Hrvatske skladbe«, koračnicu »Zrinjsko-Frankopanka«, »Na grobu biskupa Strossmayera« itd. Tekstove za plesove i pjesme pisao je sam. Radio je i kao zborovođa.

2. ATANASIJEVIĆ SLAVKA

v. Muzička enciklopedija

3. BREČKO JOSIP rođen u Laškom 1894. Orguljašku školu svršio je u Celju, a za vrijeme Prvog svjetskog rata služio u vojnoj muzici. Od 1919.—1924. studira na ljubljanskom konzervatoriju, a zatim dolazi u Osijek kao organista gornjogradske župne crkve. Tu je organizirao zajedno sa Dragutinom Hafnerom crkveno pjevačko društvo sv. Cecilija, bio pročelnikom glazbene sekcije Kluba hrvatskih književnika i umjetnika, zborovođa »Zrinskog«, željezničarskog pjevačkog društva, nastavnik muzičke škole, kapelnik sokolske fanfare. Godine 1935. organizirao je oratorijski zbor sv. Franje. Bio je dobar pjevač i violonist. Gajio je slavensku i hrvatsku glazbu. Bavio se i kompozicijom i sabirao narodne napjeve.

4. CANIĆ JOSIP rođen u Klanjcu u Hrv. Zagorju. Studirao filozofiju i bio profesor matematike i fizike u Zagrebu i u Osijeku od 1912.—1918. Tu je radio kao zborovođa »Zrinskog«, kasnije i »Kuhača«, prigodice dirigirao u kazalištu. Napisao je oko 400 kompozicija za razne instrumente, od toga 50 za tamburicu, nekoliko mješovitih zborova kao i orkestralne skladbe. Bavio se glazbom i kao esejista i glazbeni kritičar. U Osijeku je bio referent za kazalište, za dramu i operu. Iz Osijeka premješten je natrag u Zagreb 1918. O Canićevu značaju za tamburašku glazbu vidi: dr Josip Andrić: Tamburaška glazba. (Slav. Požega, 1932.)

5. FLORSCHÜTZ dr JOSIP rođen u Osijeku 1864. Od 1908. bio je sveučilišni profesor u Zagrebu za indoevropsku filologiju, sanskrit, litavski, gotski i albanski jezik. Mnogo se bavio glazbom te napisao i nekoliko rasprava s područja glazbe: Glazba i religija, Glazba i uzgoj itd. Još kao srednjoškolac u Osijeku radio je kao zborovođa »Javora« i kasnije među studentima organizirao pjevačke zborove. U Beču je kraj sveučilišta izvanredno studirao i glazbu na konzervatoriju. Bavio se sakupljanjem narodnih napjeva, a kao kompozitor napisao pored nekoliko crkvenih pjesama i desetak muških zborova kojima je sam spjevao tekst, zatim više mješovitih zborova, popijevaka za klavir i grlo itd. Umro je 1916.

6. GRANČARIĆ SLAVOMIR

v. Muzička enciklopedija

Na osječkoj Učiteljskoj školi radio je kao nastavnik glazbe i pjevanja 11 godina sa mnogo uspjeha. Njegova »Hrvatska rapsodija« kao i uvertira »Pentesilea« izvedene su u Osijeku pod ravnanjem Lava Mirskog.

7. HAFNER DRAGUTIN rođen 1888. u Osijeku, učitelj glazbe i skladatelj. Za vrijeme rata usavršio se u Pragu u glazbi i harmoniji, te poslije rata preuzeo zbor »Zrinskog« s kojim je priredio niz uspješnih

koncerata. Od 1919. do 1928. bio je zborovođa radničkih pjevačkih društava »Sloboda« i »Jednakost«. Mnogo je zasluga stekao za osnivanje pjevačkog društva »sv. Cecilija«. Bio je također i zborovođa »Frankopana«. Bavio se glazbenom kritikom, te je napisao niz članaka u stručnim časopisima, a održao je mnogo javnih predavanja s područja glazbe. Uglazbio je veći broj solo-pjesama, zbornih skladbi, a među njegovim mnogobrojnim crkvenim skladbama ističe se »Hrvatska misa« koja je u Osijeku više puta izvedena. Hafner nije bio profesionalni glazbenik, već privatni činovnik, a svoju funkciju zborovođe obavljao je većinom besplatno. Umro je 1936. u Osijeku.

8. HAFNER VLADIMIR, rođen u Osijeku 1886. gdje je pohađao učiteljsku školu. Već kao đak mnogo se bavio glazbom, specijalno tamburanjem. Bio je zborovođa pjevačkog i tamburaškog zbora đачkog literarnog društva »Marulić«. Prekinuo je školovanje da bi se mogao posvetiti glazbi, no kako nije dobivao nikakove materijalne pomoći, prekomjerno je radio te se teško razbolio. Umro je 1907. kao polaznik III tečaja učiteljske škole. Bio je izraziti glazbeni talenat, ali se nije mogao razviti, jer je premlad umro. Mnogo je komponirao, ali je dosta toga izgubljeno. Popis sačuvanih kompozicija nalazi se u brošuri: Josip Brečko, str. 19 izdanoj prigodom 25-godišnjice J. Brečka u Osijeku 1936. O Vladimiru Hafneru piše i dr. Andrić u »Tamburaškoj glazbi«.
9. HUMMEL IVAN NEPOMUK rođen u Kaloči u Mađarskoj 1820. Bio je u Osijeku gradski učitelj i organista župne crkve u tvrđi od 1845.—1870. Osnovao je crkveno glazbeno društvo, građansko pjevačko društvo i pokrenuo osnivanje gradske glazbene škole. Bio je vrstan glasovirač i virtuoz na fisharmonici. Stekao je velikih zasluga za glazbeni život u Osijeku. Bavio se i kompozicijom. Gradska glazbena zaklada koju je osnovao »Esseker Gesangsverein« nazvana je po njemu »Hummelova zaklada«. U starijim godinama bio je direktor sirotišta. Umro je 1896. u Budimpešti, kamo je preselio sa sinom.
10. KAMNIKAR JOSIP iz Svibna u Sloveniji 1876. Svršio orguljašku školu u Ljubljani. Godine 1902. dolazi u Osijek kao orguljaš donjo-gradske župne crkve, a 1914. preuzima orguljašku službu u tvrđavskoj crkvi, gdje je mnogo radio na podizanju crkvenog pjevačkog zbora. Na osječkim srednjim školama službovao je kao nastavnik pjevanja. Još 1902. preuzeo je zbor »Lipe« koja je pod njegovim vodstvom lijepo napredovala. Bavio se kompozicijom, harmonizirao mnoge crkvene i narodne pjesme. Godine 1919. izdao je »Crkvenu pjesmaricu za ženske srednje škole«. Sakupljao je podatke o osječkim glazbenicima i napisao »Crtrice iz glazbene povijesti«. Godine 1937. odlikovan je od Saveza hrvatskih pjevačkih društava povodom 30-godišnjice rada na glazbenom polju. Umro je u Osijeku 1942.
11. KATZTHALLER ALOJZIJE rođen u Osijeku 1783., umro 1859. Fr. Ž. Kuhač u »Prosvjeti« broj 14 iz godine 1899. piše pod naslovom: »A. Katzthaller, violinski virtuoz i komponista« biografiju tog osječkog glazbenika s kojim je on često muzicirao i tom prilikom saznao mnoge pojedinosti iz njegova života. Prenosimo najinteresantnije momente, jer ilustriraju osječke prilike onoga vremena. Katzthaller bio je

sin osječkog trgovca i morao je po očevoj želji preuzeti njegov posao, iako se želio posvetiti glazbi. Guslanje i kompoziciju učio je kod osječkog učitelja Mirka pl. Turany-a, a 1799. proveo je godinu dana u Beču usavršavajući se u guslanju. Zatim je preuzeo očevu trgovinu mješovite robe. Kraj svojega posla dalje se revno bavio glazbom i okupio oko sebe sve osječke glazbene amatere. Mnogo je muzicirao s barunom Karlom Prandau. Bavio se i kompozicijom, pa Kuhač navodi 29 djela koja je dobio na poklon od Katzthallerove kćeri. Godine 1828. putovao je u Beč da sluča Paganinija, ali je zakasnio jer je putovanje od Osijeka do Beča trajalo 12 dana. Kada je kasnije saznao da će Paganini koncertirati u Veneciji (1834.), otputovao je onamo, ali je čekao dolazak Paganinijev puna dva mjeseca. Poslije koncerta kupio je za 4200 lira jednu Guarneri-violinu, na kojoj je Paganini na tom koncertu nešto odsvirao.

12. **KOLARIĆ PAJO** rođen u Osijeku 1821. Poslije završene gimnazije stupio u gradsku službu. Osnovao je prvi građanski tamburaški zbor od 6 lica i sam vrlo vješto svirao tamburu i lijepo pjevao. Skladao je 11 pjesama za pjevanje uz tambure. Najpopularnije su mu »Miruj, miruj srce moje« i »Šeto sam se gori doli«. Spada među najznačajnije ilirske glazbenike, te je stekao zasluga za buđenje nacionalne svijesti u Osijeku. O značaju Paje Kolarića za tamburaštvo piše dr Josip Andrić u »Tamburaškoj glazbi«. Kuhač donosi opširniju biografiju u »Ilirskim glazbenicima«. Muzička enciklopedija registrira Paju Kolarića samo u članku »Tamburaštvo«.

13. **KREŽMA FRANJO**

v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda

U Osijeku koncertirao je Krežma 1875. i 1878. godine. Na njegovoj rodnoj kući podignuta je spomen-ploča 1895. godine.

14. **KUGLI JULIJE** rođen 1894. u Banjoj Luci. Glazbu je studirao u Budimpešti i bio učenik slavnoga majstora Hubay-a. Po završetku studija postaje član peštanske filharmonije, a zatim koncertni majstor opere i filharmonije u Pečuhu. Tamo ga je »otkrio« Mirko Polić i pozvao u Osijek. I tu je koncertni majstor opere i filharmonije. Kad je osnovana glazbena škola Društva za promicanje znanosti i umjetnosti preuzima nastavu violine. Godine 1927. zbog zdravlja napušta rad u operi i filharmoniji, te se potpuno posvećuje nastavi u glazbenoj školi. Kako je već ranije navedeno, odgojio je prof. Kugli velik broj istaknutih violinista.

15. **KUHAČ FRANJO ŽAVERIJE**

v. Muzička enciklopedija

Kuhačeva prva muzikološka studija »Über nationale Musik und ihre Bedeutung in der Weltmusik« štampana je u Osijeku 1869. godine. U osječkoj nakladi (Carl Harsch) izašle su slijedeće Kuhačeve kompozicije:

1. Suzon — Polka
2. Ehestands — Scenen
3. Ressource — Galopp
4. Sehnsucht nach der Heimat
5. Kränzchen — Polka

6. Telegraphen — Galopp
7. Bijouterie — Polka
8. Szüreti csardas
9. Selsko kolo za glasovir
10. Paraćinka, srpski pučki ples
11. Srijemske narodne popievke. Karišik za 4 muška grla
12. Dvoransko kolo izvorno u šest lica za glasovir

Na Osijek se odnosi i kompozicija »Dravski vali«, valcer za glasovir, izašao u »Vijencu« za 1877. god., posvećen barunici Albertini Unukić koju je Kuhač vrlo cijenio kao odličnu pjevačicu. — Spomen-ploču na Kuhačevoj rodnoj kući podigao je 1912. god. Klub hrvatskih književnika i umjetnika.

16. MACHULKA TEODOR rođen 1848. u Pragu gdje je na konzervatoriju završio muzičke studije. Rad je počeo na Narodnom Divadlu u Pragu, zatim je došao u Vukovar 1870. gdje je bio zborovođa »Dunava« i nastavnik glazbene škole. Preselio je u Osijek, preuzeo službu organista donjogradske župne crkve (1875.—1900.) i ujedno bio učitelj pjevanja na gimnaziji. Kad je osnovana učiteljska škola postaje njen prvi učitelj pjevanja i glazbe (1893.—1920.). Radio je i kao zborovođa »Lipe«. Kao vrstan pedagog izdao je »Praktičnu uputu za pjevanje za srednje škole (izašlo u više naklada), »Školu za praktično guslanje«, »Praktičnu školu zbornog pjevanja« i »Pjesmaricu za osnovne škole«. Ostavio je u rukopisu mnogo svjetovnih i crkvenih skladbi od kojih je jedna od najljepših često izvađana nadgrobna popijevka »Tiho spavaj«. Umro je 1920. u Osijeku.
17. MAJER MIJO rođen 1863. u Osijeku, osnivač prvog đačkog tamburaškog zbora u Zagrebu »Hrvatske lire« (1882.). Kao učenik Paje Kolarica postaje propagator tamburaške glazbe u Zagrebu za vrijeme sveučilišnih studija. Studije nastavlja u Beču te i tamo među našim studentima organizira tamburaške zborove. Kao kompozitor radi isključivo na kompozicijama za tamburaške zborove, te je napisao koračnicu »Junak iz Like«, karišik »Hrvatsko prelo« i vokalno-tamburašku kompoziciju »Podoknica« za baritonsolo, muški zbor i tambure. Umro je 1915.
18. MIRSKI LAV
v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda
19. POLIĆ MIROSLAV
v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda
20. PRANDAU KARLO rođen u Valpovu kod Osijeka 1793. godine. Gimnaziju (tada od 6 razreda) polazio je u Osijeku i tu učio glazbu kod učitelja Mirka pl. Turany. Za vrijeme juridičkih studija u Požunu nastavlja učenje glazbe. Kao strastveni ljubitelj cijeloga života se njome bavio i samo za nju živio. Mnogo je komponirao, ali su te kompozicije izgubljene, osim nekoliko koje su štampane u Beču. Najviše je izvodio transkripcije drugih kompozicija za svoj kućni orkestar, većinom u sastavu violinā, viola, klavir ili fisharmonika. Te je transkripcije popisao Kuhač u Valpovu, kada je tamo boravio zbog prikupljanja podataka za njegovu biografiju. Danas se one nalaze s ostalom bibliotekom valpovačkog dvorca u Muzeju Slavonije. Karlo Prandau bio je

izvrstan pianist i mnogo je muzicirao u Osijeku i Valpovu s osječkim glazbenim amaterima Katzthallerom, Lackenbachom, Hermannom i ing. Bernardom. Pozivao je u Valpovo zbog muziciranja također i vrsne glazbenike vojničke glazbe ili umjetnike koji su na svojim koncertnim turnejama navraćali u Osijek. Od 1825. dalje živio je stalno u Beču, gdje je finansirao gradnju novog instrumenta »fisharmonike« izrađenu po njegovoj ideji. Umro je u Beču 1865. Opširnu biografiju objavio je Kuhač u »Ilirskim glazbenicima«.

Brat Karla, Gustav Prandau, bio je također veliki ljubitelj glazbe i poznat mecena. U glazbenoj zbirci valpovačke biblioteke nalazi se cijeli niz rukom pisanih »misa« kompozitora F. J. Zierer, Peter Schmidt, I. N. Lickl, i F. S. Hölzl, na kojima je na naslovnoj stranici zapisano »otkupljeno za valpovačku dvorsku kapelu od baruna Gustava Hilleprand Prandau«. U Osijeku je Gustav Prandau potpomagao obilnim novčanim priložima svaku akciju u vezi s glazbom, kako je navedeno u samom tekstu ove radnje.

21. ROŽIĆ ĐURO rođen u Slav. Brodu 1852. službovao je u Osijeku kao učitelj 37 godina. Radio je i kao učitelj pjevanja i zborovođa, te je jedan od glavnih osnivača pjevačkog društva »Sloga«, crkvenog pjevačkog zbora i jednog diletantskog orkestra. Bavio se kompozicijom i napisao uputu u tamburanje. Izdao je zbirku crkvenih pjesama. Objavio je i nekoliko pedagoških radova. Od 1914.—1924. bio je organista donjogradske crkve. Umro je 1924. u Osijeku.
22. SLADAČEK IVAN rođen u Osijeku 1820., bio je učitelj glazbe u Vukovaru i u Osijeku. Prvi je počeo s tamburašima svirati po notama i napisao prvu tamburašku partituru »Kolo u C-duru«. U Zagrebu je popularizirao tamburašku glazbu priredivši prvi tamburaški koncert 1888. godine. Umro je u Osijeku 1899.
23. STEPANOV STJEPAN (LEO)
v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda
U Osječkom zborniku broj VI objavio je studiju »Muzički folklor Baranje«. Osječka pjevačka društva izvodila su mnoge njegove pjesme, a Filharmonija instrumentalne kompozicije. Za »Lipu« je napisao »Slavonsku berbu«.
24. ŠTEFAN ANTUN, učitelj glazbe, dirigent i zborovođa. Konzervatorij svršio u Beču 1885. Proputovao je gotovo cijelu Evropu kao član raznih orkestara. Bio je i član budimpeštanske opere i dirigent nekih njemačkih kazališta. U Osijek je došao 1898. kao dirigent tadanjeg njemačkog kazališta, te je ovdje i ostao. Primio je službu dirigenta đačkog orkestra realaca, zatim postaje dirigent, zborovođa i nastavnik glazbene škole »Osječkog glazbenog društva« (kasnije »Kuhača«). Poslije 1918. radi kao privatni učitelj glazbe, neko vrijeme i kao kazališni dirigent. Godine 1928. proslavio je 30-godišnjicu boravka i glazbeničkog rada u Osijeku. Umro je 1930.
25. TOPOLSKI ZLATKO
v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda
U osječkoj glazbenoj školi bio je učenik Josipa Pokorni, zatim Julija Kugli. Glazbene studije nastavio je u Zagrebu kao stipendista grada Osijeka i nekih kulturnih društava.

26. **TRIŠLER DRAGUTIN** stariji, rođen u Đakovu 1857. kao sin organista i učitelja glazbe i ravnatelja katedralnog kora Ivana Nepomuka Trišlera, kojega je Strossmayer doveo u Đakovo. Dragutin je završio orguljašku školu u Pragu i od oca preuzeo orguljašku službu u đakovačkoj katedrali. Kasnije postaje ravnatelj katedralnog zbora. Radio je kao zborovođa »Sklada« i kao dirigent vatrogasne glazbe koju je on organizirao. Godine 1903. prelazi u Osijek zbog školovanja svoje djece, te vrši službu organista gornjogradske župne crkve od 1903.—1918. Bio je prvi zborovođa »Zrinskog«. Komponirao je pjesme za zbor i solo, udesio mnoge prigodnice i koračnice za pjevačke zborove. Težište skladateljskog rada mu je u crkvenoj glazbi. Kompozicije nisu štampane.

Žajedno s ravnajućim učiteljem Leonardom Fichtnerom osnovao je 1913. u okviru društva »Milodar« dječju glazbenu školu i limenopuhački orkestar. Djeca su se podučavala i vježbala u školi i tako zadržavala od skitnje po ulici. Instrumenti nabavljeni su iz Češke dobrotoljnim prilozima. Za vrijeme rata posuđivani su vojničkoj glazbi i tako razvučeni.

Trišler je umro 1918. i tom prilikom »Hrvatska obrana« (18. VII) donosi nekrolog i popis njegovih kompozicija.

27. **TRIŠLER DRAGUTIN** mlađi, rođen je u Đakovu 1892. Radio je kao učitelj glasovira, zborovođa, korepetitor, tenor osječkog kazališta i dirigent. U Osijeku bio je dirigent kazališta od 1916.—1921., zatim u Šibeniku od 1922.—1924. Vratio se u Osijek i tu 1926. počinio samoubistvo. Mnogo se bavio kompozicijom.
28. **TRUHELKA ANTUN** rođen u Češkoj 1834., a u Osijek došao pedesetih godina prošloga stoljeća. Bio je učitelj, kasnije ravnatelj donjogradske Glavne učione, od 1863.—1870. organista donjogradske župne crkve. Na klasičnoj gimnaziji bio učitelj pjevanja kroz više godina. Bavio se glazbenom pedagogijom, te je u učiteljskom godišnjaku »Zora« za 1863. objavio raspravicu: »Najlaglji način pučku mladež bez notah pjevati naučiti.« Izdao je i prvu hrvatsku školsku pjesmaricu, te je štampao u Pragu 1859. godine pod naslovom »Pjesme za porabu školsku, crkvenu i domaću«. Drugo prošireno izdanje izašlo je u Zagrebu 1866. »100 pjesamah za porabu školsku, crkvenu i domaću«. Iscrpan prikaz rada i značaja Antuna Truhelke daje fra Antonin Zaninović u Sv. Ceciliji za godinu 1925.

29. **TURANY DRAGUTIN**

v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda
Otac Dragutina, Mirko pl. Turany učitelj Glavne učione u donjem gradu i organist župne crkve od 1789.—1844. radio je i kao učitelj glazbe, te među njegove »slavne« učenike spadaju barun Karlo Prandau i vlastiti sin Dragutin. Sam je bio izvrstan glasovirač i generalbasist. Često je muzicirao u orkestru baruna Karla Prandau-a. Godine 1846. primio je nagradu i građansku zlatnu kolajnu za 57 godina rada. On je prvi po imenu poznati učitelj glazbe u Osijeku.

30. **URBAN JOVAN**

v. Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda
U Osijeku proveo je više od 10 godina kao vojni kapelnik. Njegova opera »Đul Beara« izvedena je u osječkom kazalištu 1923. godine.

31. ŽAK IVAN svršio je konzervatorij u Pragu i došao u Osijek kao organist gdje je tu službu vršio u tvrđavskoj župnoj crkvi od 1878.—1914. Bio je učitelj gradske glazbene škole u tvrđi, od 1882. do 1914. učitelj pjevanja više djevojačke škole, a od 1893. do 1913. i klasične gimnazije. Komponirao je crkvenu glazbu i rodoljubne pjesme. Umro je 1919. u Osijeku.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ENTWICKLUNG DES MUSIKLEBENS IN OSIJEK. GESCHICHTLICHER ÜBERBLICK.

Die Autorin ist bemüht die Entwicklung des Musiklebens in Verbindung mit dem gesamten bürgerlichen Leben dieser Provinzstadt zu schildern. Die Darstellung umfasst die Zeit vom Beginn des 18. Jahrhunderts bis zum Zweiten Weltkrieg, also rund 240 Jahre.

Die nötigen historischen Momente, die einige Eigentümlichkeiten im Gesamtbilde des gesellschaftlichen sowie auch des kulturellen Lebens der Stadt Osijek hervor gebracht haben, werden kurz besprochen. Osijek tritt erst nach der Befreiung von den Türken im Jahre 1687 in die Neuzeit. Der Ausbau der österreichischen Festung (1712—1721) und der Zivilstadt östlich und westlich von der Festung in vorgeschriebener Entfernung verursachten eine Dreiteilung der Stadt, die in der Entwicklung des bürgerlichen, sowie auch des wirtschaftlichen Lebens dauernde Folgen behielt. Die nationale Gemischtheit der Bevölkerung im 18. und 19. Jahrhundert, sowie die österreichische Verwaltung, die natürlich das deutsche Bevölkerungselement begünstigte, bildeten einen weiteren Grund für Spaltungen in einzelne von einander getrennte Gesellschaftskreise und ein Hindernis für jede Vereinigung vorhandener Kräfte zur Verfolgung eines gemeinsamen und einheitlichen kulturellen Zweckes. Erst am Ausgang des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts kam es infolge der verstärkten kroatischen nationalen Bewegung und der fortgeschrittenen Assimilation der fremden Bevölkerungselemente zu einer grösseren Einigung der Bevölkerung und dadurch auch zu grösseren Möglichkeiten für die Bildung kultureller Institutionen weiteren Ausmasses und kroatisch nationalen Charakters.

In der Geschichte des kulturellen Lebens der Stadt Osijek nimmt das Musikleben einen bedeutenden Platz ein, doch ist es bisher noch nicht fortlaufend dargestellt. Es bestehen wohl einige Vorarbeiten, Artikel in Zeitungen und Zeitschriften, Historiate einzelner Musik- oder Gesangsvereine, Lebensbilder einiger Musiker usw., doch zu einem Gesamtbilde reicht das nicht aus. Zu dieser Arbeit wurden ausser den angegebenen Arbeiten als Quellen hauptsächlich noch die lokalen Zeitungen von 1864 bis 1940 ausgewertet.

Für das 18. Jahrhundert sind die Nachrichten über das Ausüben von Musik in Osijek sehr spärlich und beziehen sich hauptsächlich auf Kirchengesang und Militärmusik, die damals allgemein »musica turcica« genannt wurde. Die Pflege des Kirchengesanges wurde besonders von den Franziskaner geübt, die im 18. Jahrhundert, besonders in der ersten Hälfte, fast die einzigen Kulturträger in diesen von den Türken verwüsteten Gebieten vorstellten. Aus dieser Zeit stammen einige in Osijek gedruckte Kirchengesangsbücher in kroatische Sprache.

Das aufsteigende Bürgertum des 18. Jahrhunderts und der Adel, der auch hier reichlich vertreten war, ferner die Offiziere der Osijeker Garnison, suchten das Leben in dieser abgelegenen Provinzstadt, die damals königliche Freistadt und Hauptstadt von Slavonien war, nach dem Vorbilde und der Lebensweise in Graz, Wien, Pest oder Fünfkirchen zu gestalten. So kam es zur Errichtung eines Theatersaales in den Räumen der Generalskaserne »zum Vergnügen der Herrn Offiziere«, zum Bau eines Ballsaales im Stadtgarten, zu Theatervorstellungen, musikalischen Vorführungen reisender Schauspieler und Künstler. Auch in den Privathäusern wurde musiziert, was ausdrücklich in einigen historischen Quellen aus der Zeit betont wird. Musikunterricht werden wohl die verschiedenen Organisten, Kapellmeister der Militärmusik und manche reisende oder besonders hierher berufene Künstler erteilt

haben. Der älteste dem Namen nach bekannte Musiklehrer und selbst Klaviervirtuos ist Mirko v. Turany, der auch von 1789—1844 als Organist tätig war. Von den slavonischen Adelsfamilien taten sich die Barone Prandau und die Grafen Pejačević als Musikliebhaber und Kunstmäzenen hervor.

Als Garnisonstadt hatte Osijek schon seit dem ausgehenden 18. Jahrhundert ständig eine Militärmusik. Auch hier, wie in den anderen Provinzstädten des österreichischen Kaisertumes spielte die Militärmusik eine bedeutende Rolle im Gesellschafts- und Kunstleben der Stadt, denn meist stellte sie das einzige Orchester vor und wurde bei Wohltätigkeitskonzerten, Bällen, Privatunterhaltungen, verschiedenen festlichen Gelegenheiten verwendet. Die wandernden Theatertruppen hatten selbst keine Orchester und so hing es von der Militärmusik ab, ob in einer Stadt Operetten oder Opern gespielt werden konnten. Das älteste Konzertprogramm aus Osijek bezieht sich auf ein Konzert der Militärmusik im Jahre 1844. (s. Bild 2)

Der erste Musikverein wurde im Jahre 1830 gegründet und nennt sich »Gesellschaft der Musikfreunde«. In den Statuten ist die Gründung einer Musikschule. Veranstaltungen von Konzerten und im allegeminen Pflege der Musik vorgesehen. Das ist der erste Versuch einer organisierten Tätigkeit auf dem Gebiete der Musikpflege. Der Verein wurde nach einigen Jahren wieder aufgelöst, aber im Laufe des 19. Jahrhunderts wiederholten sich solche Bemühungen Musik- oder Gesangsvereine zu gründen.

In den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts wird in bürgerlichen Kreisen auch Nationalmusik auf dem Nationalinstrument »Tamburica« gepflegt. Die Tamburica ist ein aus dem Orient stammendes Zupfinstrument, das schon sehr früh von der slavischen Bevölkerung auf dem Balkan übernommen wurde und sich zur Begleitung der Volkslieder und Tänze sehr eignet. Die illyrische Bewegung (kroatische Nationalbewegung um die Mitte des 19. Jahrhunderts) hat das Volkslied und die Tamburica zur Hebung und Stärkung des Nationalgefühls in den Städten vielseitig ausgenützt. In Osijek gründete im Jahre 1847 der städtische Beamte Pajo Kolarić die erste bürgerliche Tamburica-Kapelle. Osijek wird zum Ausgangspunkt der Pflege der Musik auf der Tamburica, denn hier lernten die Tamburaschen zum ersten Mal nach Noten spielen und hier wurden die ersten grösseren Tamburaschenorchester gebildet. Als Instrument ist die Tamburica leicht erlernbar, deshalb wurden bald von den verschiedenen Vereinen auch Tamburaschenkapellen gegründet und so eine gewisse musikalische Schulung in die weitesten Kreise verpflanzt. Anfangs wurden von den Tamburaschen nur Volksweisen, patriotische Lieder und Umarbeitungen anderer Kompositionen gespielt, doch heute gibt es schon eine sehr reiche Tamburica-Literatur für grössere und sogar grosse Orchester. Die literarischen Schülervereine an den verschiedenen Mittelschulen hatten neben Gesangschören auch ihre Tamburaschenorchester und verschiedene Dirigenten und Förderer dieses Musikzweiges sind gerade aus solchen Schülervereinen hervorgegangen.

Um die Mitte des 19. Jahrhunderts regt der Volksschullehrer Johann Nepomuk Hummel die Gründung eines Kirchenmusikvereines und später auch eines Gesangsvereines (»Liedertafel«) an, die sich dann nachher zum »Esseker Gesangsverein« (1862) zusammenschliessen. Der Esseker Gesangsverein nimmt wieder die Gründung einer Musikschule vor, tritt auf Konzerten und Musikakademien auf, singt bei Festmessen und anderen feierlichen Gelegenheiten. Auch dieser Verein wird nach mehrjährigem Bestand aufgelöst (1876.), um einige Jahre später unter anderem Namen und jetzt schon mit kroatisch-nationaler Färbung erneut zu werden. In der Zwischenzeit kam es zur Gründung einer Zivilmusikkapelle, die von einem privaten Musikkomitee erhalten wurde. Dieses Musikkomitee unterhielt auch zwei an die Volksschulen angeschlossene kleine Musikschulen.

Der erste ausgesprochen kroatische Gesangsverein »Lipa« aus dem Jahre 1876 besteht mit kurzer Unterbrechung noch heute. An dem »Esseker Gesangsverein« schliesst sich zuerst der kroatische Verein »Sloga«, dann »Osječko glazbeno društvo« an, die beide die Statuten und die Vereinsfahne des Esseker Gesangsvereines übernehmen, weiterführen und so die Kontinuität erhalten. Seit dem Jahre 1907 heisst dieser Verein »Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo Kuhač« dh. Kroatischer Gesangs- und Musikverein Kuhač, nach dem bedeutendsten kroatischen Musikologen, Franjo Žaverije Kuhač einem geborenen Osijeker, benannt. In den Jahren 1897 bis 1912 bestandt im Rahmen des Vereines eine gut geführte, von vielen Schülern besuchte Musikschule, die von der Stadtverwaltung und der Landesregierung zwar anerkannt, doch sehr schwach subventioniert wurde. Einen erfolgreichen Versuch bei der

Schuljugend Liebe für Musik und Sinn für gemeinsames Musizieren zu wecken stellt das Schülerorchester der Realschule vor. Es wurde von Professor Dimitrija Marković angeregt und geleitet (1894—1912), trat mit Erfolg auch öffentlich auf und war zeitweise sogar das einzige Zivilorchester in der Stadt.

Viele Vereine, die anderen Zwecken dienten, hatten oft Gesangschöre, kleine Orchester oder Tamburaschenkapellen, die zur Pflege der Geselligkeit in den Vereinen unterhalten wurden. Diese treten dann bei Vereinsunterhaltungen, Wohltätigkeitsbällen, patriotischen Manifestationen usw. auf. Am Programm nehmen auch meist mehrere Dilettanten teil. Da die Militärmusik sonntags Promenadekorzerzte veranstaltete, im Theater Opern und Operetten aufgeführt wurden, öfters verchiedene Musiker auf ihren Konzertreisen auch nach Osijek kamen, so wurde eigentlich in der Öffentlichkeit recht viel musiziert. Die künstlerische Qualität dieser musikalischen Produktionen erreichte oft nur ein dilettantisches Niveau, was sehr begreiflich ist, da es an dauernder systematischer musikalischer Schulung der Ausübenden sowie des Publikums mangelte. Es hat zwar auch in Osijek im Laufe des 19. Jahrhunderts tüchtige und geschulte Musiklehrer gegeben, aber was das wichtigste ist, die Musikschulen, die von der Vereinen gegründet waren, gingen mit den Vereinen auch wieder ein.

Diese Verhältnisse änderten sich bedeutend mit der Gründung des kroatischen Nationaltheaters in Osijek im Jahre 1907. Bis dahin hatte es nur ein deutsches Theater gegeben, an dem von Saison zu Saison die Schauspielertruppen wechselten. Zeitweise gastierte auch das Serbische Nationaltheater aus Novi Sad und von Dilettanten wurden Vorstellungen in kroatischer Sprache gegeben.

Das kroatische Nationaltheater führt gleich Opern und Operettenvorstellungen ein und zieht dazu eine grössere Anzahl geschulter Musiker, Kapellmeister und Sänger heran. Diese betätigen sich auch als Chorführer, Gesangslehrer und Kapellmeister in den Vereinen, was sich auf das gesamte Musikleben sehr positiv auswirkt.

Der erste Weltkrieg bedeutet für alle Vereine eine mehrjährige Unterbrechung, doch die stärksten und ältesten Vereine erneuern ihre Tätigkeit nach dem Kriege und andere, neue, werden in den folgenden Jahren wieder gegründet. Darunte sind zwei Arbeitergesangsvereine, ein Kirchengesangsverein und ein Tamburaschenverein hervorzuheben.

Im Jahre 1919. beginnt einer der Theaterdirigenten, Mirko Polić, mit dem Theaterorchester Symphoniekonzerte zu veranstalten. Vor den Konzerten wird das Publikum mit einem Vortrag über die Bedeutung der aufzuführenden Kompositionen aufgeklärt. Zur Aufführung gelangen die bedeutendsten klassischen und einheimischen Kompositionen. Diese Konzerte stellen das erste in Osijek planmässig durchgeführte musikalische Programm dar.

Der Dirigent Mirko Polić regte auch die Gründung eines Vereines zur Förderung der Wissenschaft und der Künste an. Dieser Verein unternahm dann die Gründung einer Musikschule und eines philharmonischen Orchesters. Die Musikschule wurde einige Jahre hindurch von dem Verein erhalten, dann von der Stadt und zuletzt vom Staat übernommen. Sie besteht heute unter dem Namen »Muzička škola Franjo Kuhač«, hat Öffentlichkeitsrecht und den Rang einer Mittelschule. Aus dieser Schule sind im Laufe der Jahre viele tüchtige Musiklehrer, Violinisten und Pianisten hervorgegangen. Die Leitung der Schule oblag dem Theaterdirigenten und späteren Operndirektor Lav Mirski (1923—1941), der zugleich auch Musikdirektor des philharmonischen Orchester war. In diesem philharmonischen Orchester wirkten ausser bezahlten Musikern auch die Lehrer und talentierten Schüler der Musikschule und einzelne Dilettanten aus den bürgerlichen Kreisen. Die Glanzzeit der Osijeker Philharmonie fällt in die Jahre 1924—1935, während welcher jährlich zehn Konzerte veranstaltet wurden. Zu den Konzerten, bei welchen die bedeutendsten klassischen und einheimischen Kompositionen ausgeführt wurden, berief die Verwaltung zahlreiche einheimische und auch ausländische Künstler. Auch diese wichtige kulturelle Institution litt schwer an Mangel von Dotationen und war mehr oder minder nur auf Mitgliedsbeiträge und den Erlös von den Konzerten angewiesen. Deshalb wurden die Konzerte auch immer seltener. Das Interesse des Publikums für klassische Musik erlahmte in diesert Zeit in Osijek ebenso wie in der ganzen Welt unter dem Einflusse der Jazz- und Tanzmusik, des Radios und des Tonfilms. Mit dem zweiten Weltkrieg wird die Tätigkeit der Osijeker Philharmonie unterbrochen.

Der kroatische Gesangs- und Musikverein Kuhač spielt in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen auch eine bedeutende Rolle im Musikleben der Stadt Osijek. Der Verein stellte seine Tätigkeit auf eine künstlerische Basis und verfolgte ernste musikalische Zwecke. Durch die Gründung eines Damenchores und eines symphonischen Orchesters, durch fleissiges Studium unter fachmännischer Leitung wurde die Möglichkeit geschaffen musikalische Werke grösseren Umfangs auszuführen. Hierher gehören das Oratorium Paulus von Mendelssohn (1926), Verdis *Messa da requiem* (1927), Schuberts *H-moll Symphonie* und die *Es-dur Messe* (1928). *Stabat mater* von Antonin Dvořak (1933). Der Verein veranstaltete ausserdem noch viele vokale und orchestrale Konzerte und unternahm mit dem Gesangschor zwei Reisen ins Ausland, nach Prag und Poznan, wo er an den Sängerfestivals teilnahm. Während der Sistierung der Osijeker Oper in den Jahren 1927 bis 1935 studierte der Verein mehrere Operetten ein, die mit grösstem Erfolg über 50 Aufführungen erlebten. Der künstlerische Leiter und Dirigent des Vereins war in dieser Zeit der Direktor der Musikschule Lav Mirski. Obwohl es auch in diesem Verein wegen Übermüdung der Mitglieder allmählich zu einer Stagnation kam, zählte er doch bis zum Kriege zu den ersten kroatischen Gesangsvereinen. Nach dem Kriege wurde er nicht wieder erneuert.

In den Reihen der produktiven Künstler können wir keine Komponisten von Weltruf aufweisen, wenn auch die Zahl jener, die sich mit Komposition befassten und auch bedeutendere Werke schufen, nicht gering ist. Die Zahl reproduktiver Künstler, die in Osijek geboren sind und im Ausland Karriere machten, ist dagegen verhältnismässig gross. Das sind meist Opernsängerinnen und Violinvirtuosin.

Der erste und bedeutendste kroatische Musikologe Franjo Ž. Kuhač, der über 4000 Volkslieder sammelte, das Wesen der nationalen Musiken verschiedener Völker studierte und darüber zahlreiche wissenschaftliche Arbeiten schrieb, ist in Osijek geboren, war hier viele Jahre tätig, und ist zweifellos der glanzvollste Name auf dem Felde der Musikbetätigung.

Am Schlusse der Darstellung des Musiklebens in Osijek folgt als Ergänzung der Daten, die sich in der Musikencyklopädie (*Muzička enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb 1963.*) befinden, eine Reihe biographischer Notizen, die sich auf verschiedene in Osijek geborene oder hier tätige Musiker, Kapellmeister, Komponisten, Musiklehrer usw. beziehen.

BILJEŠKE

- ¹ Josip Kamnikar: *Crnice iz glazbene povijesti*, u brošuri »Grad Osijek« izdanoj 1941. pod redakcijom novinara Josipa Grubišića, str. 33—48
- ² Kamilo Firingner: *Koncertni život u Osijeku prije 110 godine*. Glas Slavonije 17. V 1954.
- ³ Josip Kamnikar, op. cit. str. 34
- ⁴ Jakošićev spis: *Scriptores Interamniae u Građi za povijest književnosti hrvatske*, knj. 2. Zagreb, JAZU, 1899. str. 128, tačka 3
- ⁵ Naslovi tih u Osijeku štampanih pjesmarica:
  - a) *Pisma cerkvena od svih dilah svete mise iz god. 1799.*
  - b) Đuro Arnold: *Pismenik illiti skupljenje pisama različiti za nediljne, svetsane i ostale dnevne priko godine... iz 1819. godine*
  - c) *Cetiri pisme cerkvene od pokorne dushe Isusove Spasitelju ispivane (1822. Uz drugu pjesmu te zbirke »Ostaj zbogom svit nestalni« naznačeno je da je »poslavončita« iz latinskog Fraudulente mundi i da se pjeva po istom »glasu«.*
  - d) *Molitve koje duhovni pastiri s bogoljubnim pukom duhovnoj brigi zaufanim, ocsito moliti imadu (1824.)*
  - e) *Treće izdanje »Kratkog nauka kerstjansko-katoličanskog« iz godine 1827. U predgovoru se izričito kaže da su priložene bogoljubne pjesme s namjerom da se mjesto sramotnih koje se često čuju, svete pjesme pjevaju.*
- ⁶ *Diarium sive Prothocollum venerabilis conventus s. Crucis Inventae Essekini intra muros ab anno 1686. usque ad annum 1851.* »Starine« JAZU knjiga 35. Priopćio dr. J. Bösendorfer
- ⁷ *Turkovićev dijarij župne crkve unutarjnega grada Osijeka od god. 1798.—1806.* Priopćio dr. J. Bösendorfer, »Starine«, knj. 35.

- 8 Diarium... str. 78 i 80
- 9 Diarium... str. 178
- 10 Kamilo Firinger: Koncertni život prije 110 godina. Glas Slavonije 17. V 1954.
- 11 Csaplovich Johann: Slavonien und zum Theil Croatien. Pesth, 1819. str. 358 i dalje
- 12 Diarium... str. 248, 252
- 13 Fr. Š. Kuhač: Ilirski glazbenici, članak o Karlu barunu Prandau. Zagreb, Matica Hrvatska 1893. str. 128
- 14 Kamilo Firinger: Osnutak prve glazbene ustanove u Osijeku. Glas Slavonije, 14. XI 1953.
- 15 Kamilo Firinger: Koncertni život, op. cit.
- 16 Diarium... str. 198
- 17 Dragutin Prohaska: Ilirizam u Osijeku. (Otisak iz »Savremenika« 1912.) str. 6
- 18 Prohaska, op. cit. str. 7
- 19 Diarium... str. 117
- 20 Matth. Topalović: Tamburaški ilirski iliti pĕrva kitica narodnih ilirskih pĕsamah po livadah i dubravah slavonskih sabrana, i svemu junačkom ilirskom narodu prikazana. U Osĕku, Tiskom Mart. Alojs. Diwalda, 1842.
- 21 Satzungen der Esseger Liedertafel. Essegg, Druck von Carl Lehmann, 1858.
- 22 Sumarischer Ausweis über den Stand und Leistungen der Esseker Liedertafel vom Tage ihrer Gründung bis Ende Dezember 1860. Druck von Carl Lehmann in Essegg, 1861.
- 23 Chronik des Esseker Gesangs-Vereines vom Jahre 1862 bis Ende des Jahres 1864. Druck von Carl Lehmann.
- 24 Esseker Lokalblatt und Landbote. Organ für amtliche Verordnungen, Kunst, Industrie, Handel, Gewerbe, Landwirtschaft und Unterhaltung. za godine 1964. i 1965.
- 25 Rukopis poslovnika datiran 4. IV 1869. nalazi se u zbirci Oskara Friml-Antunović u Muzeju Slavonije.
- 26 Pismo Antuna Laya Kuhaču nalazi se u zbirci Oskara Friml-Antunović u Muzeju Slavonije
- 27 Stjepan Hefer: Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Kuhač« 1858. — 1923. Spomenica je izdana povodom 65-godišnjice društva i donosi vrlo iscrpne podatke s točnim popisima svih nastupa i programa kao i vijesti o drugim pjevačkim i tamburaškim društvima toga razdoblja. Rađena je prema arhivi koja je za vrijeme rata izgubljena. (op. M. M.)
- 28 Rukopisni izvještaj druga Zdravka Dokića sastavljen na molbu autora ovoga članka u maju 1965. god.
- 29 Spomenica o osamdesetgodišnjem radu Dobrovoljnog vatrogasnog društva Osijek — Donji grad. Osijek, 1955.
- 30 S. Hefer, op. cit.
- 32 Donosimo samo nekoliko imena kapelnika kompozitora zabilježena po programima promenađnih koncerata i po drugim novinskim vijestima: Laforest, Hock, Eduard Horny, Rudolf Melusin, Gustav Georgy, Julije Schulz, I. Žiška, Ljudevit Menges, Jovan Urban, Valere F. Antunović, Hugo Riedel
- 33 Statut für den Officirs-Fonds zu Musikzwecken. (Druck von Carl Laubner Essek, 1883.)
- 34 Stjepan Stepanov: Svjetske karijere muzičara i pjevača Osječana, u Zborniku Arheološkog kluba »Mursa«. Osijek, 1936.
Rukopisne bilješke profesora Ivana Medveda
- 35 Narodno kazalište Osijek 1907—1957. Osijek, 1957.
- 36 Pravila Društva za unapređenje nauke i umjetnosti u Osijeku. (Štampana tek 1928.)
- 37 35-godišnjica osnutka Muzičke škole u Osijeku 1920—1955. Osijek, 1955.
- 38 kao gore
- 39 U izvještaju za radnu godinu 1928/29. u Hrvatskom listu od 11. VII 1929. čitamo da je pjevačka sekcija nastupala 36 puta, glazbena 20 puta, a održano je što pjevačkih, što orkestralnih proba ukupno 200
- 40 Slavonsko tamburaško društvo »Pajo Kolarić« Osijek 1954.—1964.